
AKADEMİK PERSPEKTİFTEN ARAP DİLİ VE BELAGATI

Editör: Doç.Dr. İzzet MARANGOZOĞLU

yaz
yayınları

Akademik Perspektiften Arap Dili ve Belagatı

Editör

Doç.Dr. İzzet MARANGOZOĞLU

yaz
yayınları

2025

**Akademik Perspektiften Arap Dili ve
Belagatı**

Editör: Doç.Dr. İzzet MARANGOZOĞLU

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5838-27-8

Haziran 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Âmâ Bir Davetçinin Portresi: Şeyh Abdulhamid Kişk Üzerine Bir İnceleme.....	1
<i>Abdullah KUŞÇUOĞLU</i>	
Meryem Sûresi 24–26. Ayetlerinin Arap Belâgati, Semantik ve Hermenötik Yorum Açısından Tahlili ile Meal Farklılıkları	37
<i>Betül Canfeza ŞEN</i>	
Kur’ân-ı Kerim’de Nezir Kavramının Kavramsal Boyutu, Âyetlerin Tefsiri ve Meâl Farklılıkları.....	51
<i>Betül Canfeza ŞEN</i>	
Ana Dili Arapça Olmayanlar İçin Yapay Zekâ Destekli Yazı Uygulamaları.....	65
<i>Semira KARUKO</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

ÂMÂ BİR DAVETÇİNİN PORTRESİ: ŞEYH ABDULHAMİD KİŞK ÜZERİNE BİR İNCELEME

Abdullah KUŞÇUOĞLU¹

1. GİRİŞ

Şeyh Abdulhamid Kişk, 1933 yılında Mısır'ın Beheira Valiliği'ne bağlı Shubra Khit köyünde dünyaya geldi. Farsça kökenli bir kelime olan 'kishk' 'keşk',² ekşi süttten yapılmış bir tür peynir, arpa suyu veya gazete bayisi, ahşap yapı veya kilitli oda gibi anlamlara gelmektedir. Şeyh Abdulhamid Kişk, doğduğunda sağlıklıydı ancak altı yaşına geldiğinde, köy berberinin gözünü tedavi ederken yaptığı bir hata sonucunda sol gözü kör oldu. On yedi yaşına geldiğinde, sağ gözü de glokom hastalığına yakalandı ve bu göz de görme yetisini kaybetti. İki yıl süren tedaviye rağmen tamamen kör oldu. Ailesi maddi olarak varlıklı değildi ve Şeyh Abdulhamid, altı kardeş arasında üçüncü sıradaydı. Babası Abdulaziz Muhammed Kişk, yoksul bir bakkaldı ve 1952 yılında hastalık nedeniyle vefat etti.(Kişk, t.y., ss. 7-3) Babasının ölümünden sonra ailenin maddi durumu zorlaştı ve aile, kardeşi Abdusselam Kişk'in kiraladığı Kahire'nin Dâr el-Malik Mahallesi'nde mütevazı bir eve taşındı.(Hespress, 2024, ss. 36-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Ana bilim Dalı, abdullahkusuoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6800-4804.

² Farsça kökenli bir kelime olan "keşk" veya "kışk", çeşitli anlamlara gelmektedir. Bu anlamlar arasında, ekşi süttten yapılan bir peynir türü, arpa suyu anlamına gelen bir içecek, gazetelerin veya benzeri ürünlerin satıldığı küçük satış büfeleri, ayrıca bir kişinin ayakta durabileceği veya umumi telefonda konuşabileceği küçük ahşap yapılar ve kilitli odalar gibi manalar yer almaktadır. Bakınız;(Vâniyâ, 2011, s. 5/72; et-Tancî, 1996, s. 5/92; ed-Dımaşkî, 1993, s. 38/36)

38) Şeyh Abdülhamid Kişk, yirmi birinci yüzyılın son çeyreğinde en popüler vaiz ve hatiplerden biri olarak tanınmıştır. Popülaritesi öylesine yüksekti ki, cuma hutbelerini sunduğu caminin ve yaşadığı sokağın adı onun adıyla anılmıştır. Kişk'in hutbelerinin kayıtları, Mısır ve Arap dünyasındaki birçok evde dinlenmiştir. 1960'ların başında, Kahire'deki et-Tayyib Camii'nde hatip olarak atanmış ve 1961 yılında Ramazan Bayramı'nda Ezher'i temsil etmiştir. 1964 yılında, Kişk, Mısır-Sudan Caddesi'nde bulunan Ayn Hayat Camii'nin imamı olarak atanmıştır. Ancak, 1966 yılında, Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır dönemindeki Müslümanlara uygulanan baskılar sırasında hapsedilmiş, 1968'de serbest bırakılmıştır. Daha sonra Ayn Hayat Camii'ndeki imamlık görevine devam etmiştir. 1972 yılında, Kişk'in vaazları daha da yaygınlaşmış ve 1976 yılından itibaren, özellikle Camp David Anlaşması sonrasında, Mısır'daki sosyal, sanatsal ve genel yaşamda yaşanan yozlaşmalara vurgu yapmıştır. Şeyh Abdülhamid Kişk, Mısır'dan ayrılmayı reddetmiş, yalnızca 1973 yılında Hac yapmak üzere Suudi Arabistan'a gitmiştir. 1982 ile 1994 yazı arasında, toplamda küçük ve büyük hacimli 115 eser kaleme almış ve "Tefsîr İlmi Çerçevesinde" başlıklı Kur'an tefsiriyle te'lif aşamasını tamamlamıştır. Ayrıca, yaklaşık iki bin kasette, Ayn Hayat Camii'nde verdiği vaazları içermektedir. Camilerin yalnızca ibadet yeri değil, aynı zamanda fikri ve sosyal aydınlanma merkezleri olması gerektiğini vurgulamıştır. Şeyh Abdülhamid Kişk'in ailesiyle olan ilişkileri, onun kişiliğini ve karakterini yansıtan önemli bir yönüdür. Oğullarından Abdülmün'im Kişk, babasının tüm hayatı boyunca çocuklarına asla fiziksel ceza vermediğini belirtiyor. Ayrıca, babasının her türlü meşguliyeti ve sıkıntısına rağmen, onlara Kuran'ı kendisinin ezberlettirdiğini de ifade ediyor. Abdülmün'im Kişk, babasının günlük olarak beş saate kadar insanlara telefonla yanıt verdiğini ve bu gayreti, kendisinin Diyanet İşleri'nden aldığı maaşın helal olması için gösterdiğini belirtmiştir. Şeyh Abdülhamid Kişk, 6

Aralık 1996 tarihinde cuma namazı öncesi secdede iken vefat etmiş ve 63 yaşında hayatını kaybetmiştir.(2021, العميم)

2. EĞİTİMİ VE AŞAMALARI

Şeyh Abdulhamid Kışk'ın ilim yolculuğu, erken yaşlardan itibaren güçlü bir azim, manevi derinlik ve üstün bir öğrenme arzusu ile şekillenmiştir. Küçük yaşta görme yetisini kaybetmiş olmasına rağmen, bu engeli Kur'an'ın nuruyla telafi etmeye çalışmış; hayatı boyunca da ilim ve tebliğ faaliyetlerine yön veren bir eğitim sürecinden geçmiştir.

2.1. Kur'ân Eğitimi ve İlk Dönem

Kışk'ın eğitim hayatı, Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyerek başlamıştır. Henüz on iki yaşındayken doğduğu köyde hıfzını tamamlamış; bu süreç, onun hafıza gücünün ve dini ilimlere olan bağlılığının erken bir göstergesi olmuştur. Bu yıllarda babası küçük bir dükkânda ticaretle meşgul olmakta, ailesi ise mütevazı bir yaşam sürmekteydi.

2.2. İskenderiye Dini Enstitüsü Yılları

Kur'ân'ı ezberlemesinin ardından, on üç yaşında el-Ezher kurumunun denetimindeki İskenderiye Dini Enstitüsü'ne kaydolmuştur. Burada, fıkıh, hadis ve tefsir derslerini Şeyh Ahmed el-Kûmî'den; Arap dili, nahiv ve edebiyat derslerini ise Muhammed Mustafa Cad'dan almıştır. Bu dönemde aldığı klasik eğitim, onun sonraki ilmî birikimini ve vaaz üslubunu derinden etkilemiştir (eş-Şehûd, 2008, s. 1/137).

2.3. Genç Yaşta Minberle Tanışması

Şeyh Kışk, henüz on altı yaşındayken, köyündeki el-Bahrî Camii'nde ilk hutbesini vererek aktif tebliğ hayatına başlamıştır. Aynı dönemde, amcası Şeyh Abdul Fettah Kışk'ın teşvikiyle Şubrakheth kasabasındaki Orta Camii'nde de cuma hutbeleri

vermiştir. Bu hutbeleriyle, toplumda dikkat çeken bir genç hatip olarak tanınmaya başlamıştır.

2.4. Kahire'ye Göç ve Eğitimde Devamlılık

1952 yılında babasının vefatı üzerine, ailesi ekonomik nedenlerle Kahire'ye taşınmış ve köydeki evlerini satarak şehir hayatına geçiş yapmıştır. Bu süreçte eğitimi kısa süreliğine kesintiye uğrasa da aynı yıl yeniden eğitim hayatına dönmüştür. Kahire'de Şeriat Derneği camilerinde vaazlar vermeye başlamış, özellikle Şeyh Ahmed İsa Aşur'un dikkatini çekerek teşvik edilmiştir.

2.5. Ezherî Başarılar ve Lisans Eğitimi

Kahire'deki eğitimi sırasında, Mustafa el-Hadîdî, Kamil Şahin ve Muhammed Yusuf Musa gibi dönemin önemli âlimlerinden ders almıştır. Eğitim hayatı boyunca gösterdiği üstün başarılarla dikkat çekmiş; Ezherî Lisesi'nin üçüncü sınıfında %100 başarı elde etmiş, beşinci sınıfta ise %99 oranıyla birinci olmuştur. Bu dönemde, bir çalışma arkadaşı eksikliğini sıkça dile getirmişse de, davet görevini tek başına sürdürmekten geri durmamıştır.

2.6. Üniversite Eğitimi ve Akademik Görev

Şeyh Kişk, el-Ezher Üniversitesi'nin Usûlüddin Fakültesi'ne kaydolmuş, bu bölümdeki eğitimi sırasında da vaazlarına devam etmiştir. 1954 yılında Kahire'nin Şirabiye Mahallesi'ndeki el-Manufî Camii'nde vaaz vermeye başlamış; 1962 yılında fakülteden mezun olmasının ardından, Mısır Vakıflar Bakanlığı'nda görev almıştır. Aynı yıllarda yüksek lisans eğitimine de devam etmiş ve el-Ezher Üniversitesi'nden lisansüstü diploma almıştır.

2.7. Akademisyenlik Deneyimi ve Tercihi

1957 yılında, el-Ezher Üniversitesi Usûlüddin Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak atanmıştır. Ancak yalnızca

bir ders verdikten sonra akademik görevinden feragat etmiş, minberdeki tebliğ faaliyetini daha öncelikli görmüştür. Bu kararı, onun eğitim ve davet anlayışının teoriden ziyade halkla iç içe pratik bir zemine dayanmasını tercih ettiğini göstermektedir (Âsî, 2005, ss. 5–8; et-Tânâhî & el-Acmî, 2001, s. 571; Islamway, 2012). Şeyh Abdulhamid Kışk, kaybettiği gözlerini Kur'an'ın ışığıyla telafi etmek amacıyla Kur'an'ı ezberlemeye başladı. Babası küçük bir dükkanda ticaret yapıyordu. On iki yaşında köyde Kur'an'ı tamamladıktan sonra, on üç yaşında, el-Ezher'in desteklediği İskenderiye Dini Enstitüsü'ne kaydoldu. Burada, fıkıh, hadis ve tefsir alanlarında Şeyh Ahmed el-Kumi'den, dil bilgisi, nahiv ve edebiyat derslerini ise Muhammed Mustafa Cad'dan aldı. On altı yaşında, ilkokul dördüncü sınıfta, köyündeki el-Bahrî Camii'nde ilk hutbesini verdi. Ayrıca, amcası Şeyh Abdul Fettah Kışk, ona Şubrahket'teki Orta Camii'nde Cuma hutbesi vermesi görevini verdi. Babasının 1952 Eylül'ünde vefat etmesinin ardından, aile maddi sıkıntılar nedeniyle Kahire'ye taşındı. Şeyh Kışk, aynı yıl tekrar eğitim hayatına döndü.(eş-Şehûd, 2008, s. 1/137) Ailesi Kahire'ye yerleşti ve köydeki evlerini sattılar. Şeyh Kışk, Şeriat Derneği camilerinde vaaz vermeye başladı ve Şeyh Ahmed İsa Aşur'un beğenisini kazandı. Haftalık olarak farklı camilerde vaazlar verdi ve birçok Müslüman gençle tanıştı. Kahire'deki öğretmenleri Mustafa el-Hadidi, Kamil Şahin ve Muhammed Yusuf Musa tarafından takdir edildi. Üçüncü sınıfta yüzde yüz başarı elde ederken, beşinci sınıfta Ezherî Lisesi'nde yüzde 99 başarıyla birinci oldu. Bu yıllarda sürekli olarak bir çalışma arkadaşının eksikliğinden yakındı ancak buna rağmen Allah'ın davetini yapmayı sürdürdü. Son olarak, el-Ezher Üniversitesi'nin Usulüddin Fakültesi'nde eğitim aldı. 1954 yılında, Kahire'nin Şirabiye Mahallesi'ndeki el-Manufi Camii'nde vaaz vermeye başladı ve 1962 yılında mezuniyetinin ardından Vakıflar Bakanlığı'nda görev aldı. Daha sonra el-Ezher Üniversitesi'nde yüksek lisans diploması aldı. 1957 yılında, Şeyh Abdulhamid Kışk, Usulüddin Fakültesi'nde

öğretim görevlisi olarak atandı. Ancak, sadece bir ders verdikten sonra, üniversitede öğretim yapmaktan vazgeçti.(Âsî, 2005, ss. 5-8; et-Tânâhî & el-Acmî, 2001, s. 571; Islamway, 2012)

3. İSLAM'I TEBLİĞ DÖNEMİ

Şeyh Abdülhamid Kışk'ın tebliğ dönemi, yalnızca vaaz ve irşad faaliyetlerinin bir toplamı değil; aynı zamanda İslamî değerlerin halka ulaştırılması, toplumsal dönüşümün sağlanması ve siyasal otoriteler karşısında ahlaki bir duruş sergilenmesinin örneklidir. Genç yaşlardan itibaren gösterdiği hitabet kabiliyeti ve halkla kurduğu güçlü iletişim, onu Mısır başta olmak üzere tüm Arap-İslam coğrafyasında etkili bir figür haline getirmiştir.

3.1. İlk Hutbesi ve Hitabet Yeteneklerinin Gelişimi

Henüz 12 yaşındayken köy camisinde verdiği ilk hutbeyle dikkat çeken Kışk, bu konuşmasında toplumsal eşitlik, merhamet ve yardımlaşma gibi kavramları öne çıkarmış ve köylülerin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bu ilk tecrübeyle birlikte hitabet tutkusunu daha da derinleştirmiştir.

3.2. el-Malik Camii ve İslami Hizmet Faaliyetleri

1964 yılında, Kahire'nin Dar el-Melik Mahallesi'nde bulunan el-Malik Camii'ne (diğer adıyla Ayn al-Hayat) imam olarak atanması, onun tebliğ faaliyetleri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Kısa sürede bu camiyi yalnızca bir ibadet mekânı değil; aynı zamanda eğitim, sosyal hizmet ve dini rehberlik merkezi haline getirmiştir. Bu merkezde Arapça ve İngilizce dersler verilmiş, akşam dersleri düzenlenmiş, sağlık hizmetleri sunulmuş ve köylerdeki ihtiyaç sahiplerine yardım edilmiştir.

3.3. Bölgesel Vaaz Faaliyetleri ve Halkla Temas

Şeyh Kışk'ın vaazları yalnızca el-Malik Camii ile sınırlı kalmamıştır. El-Hidaye Derneği camileri (ör. Şehitler Camii), Süveyş, Mahalle Kebir, Asvan ve çevre köylerdeki camilerde de vaazlar vermiştir. Özellikle cuma hutbeleri büyük topluluklar tarafından ilgiyle takip edilmiş, camilerin bahçeleri ve civar sokaklar dinleyicilerle dolup taşmıştır.

3.4. Sosyal Eleştiriler ve İslami Çözümler

Vaazlarında toplumsal sorunları doğrudan dile getiren Kışk, yüksek fiyatlar, yolsuzluk, eğlence kültürü ve sporla ilgili çelişkileri mizahi ve dramatik bir dille ele almış, İslamî çözümler sunmuştur. Bu yönüyle hem entelektüel hem de halk kitleleri nezdinde karşılık bulmuştur (2022, القاضي).

3.5. Siyasi İktidarlara Gerilimli İlişkiler

Şeyh Kışk, özellikle Enver Sedat döneminde siyasal iktidarla karşı karşıya gelmiştir. Hükümetin kendisinden lehine fetvalar vermesini istemesi üzerine bu talepleri reddetmiş ve siyasal bağımsızlığını korumuştur. 1976 sonrasında yaptığı eleştirilerle Camp David Anlaşması başta olmak üzere yolsuzlukları ve yönetim anlayışını hedef almış; bu da onun otoriteyle olan çatışmasını derinleştirmiştir.

3.6. Tutuklanmalar ve Vaaz Yasağı

1981 yılında Sedat'ın "Eylül kararları" kapsamında bazı muhaliflerle birlikte tutuklanan Kışk, 1982'de serbest bırakılmış ancak camilere girişine ve vaaz vermesine yasak getirilmiştir. Buna rağmen vaazlarındaki cesur üslup ve etkileyici hitabeti, onu halkın gözünde bir "minber mücahidi" olarak yüceltmıştır (Komisyon, 2010).

3.7. Cemaatten Bağımsız Bir Hatip Olarak Duruşu

Çeşitli kaynaklara göre, Şeyh Kışk hiçbir zaman İhvan-ı Müslimîn veya benzeri örgütlü dinî yapılarla organik bir ilişki kurmamış, tüm dinî gruplara eşit mesafede durmuştur. Bu tutum, onun özgünlüğünü ve evrensel söylemini pekiştirmiştir (Komisyon, 2010, s. 149).

3.8. Hitabetinin Gücü ve Retorik Yetkinliği

Arap retorikğine dair derin bilgiye sahip olan Kışk, etkileyici sesi ve samimi yaklaşımıyla dinleyicilerin kalplerine hitap etmeyi başarmıştır. Vaazlarında Kur'an ayetlerinin fıkhi yönlerini incelerken gösterdiği ustalık, dramatik anlatımı ve mizahi öğelerle harmanladığı sosyal tasvirleri onun özgün hitabet tarzını yansıtmaktadır (2021, العميم).

4. HAPİS HAYATI

4.1. İlk Tutuklama ve Seyyid Kutub Meselesi (1966)

1966 yılında Mareşal Abdülhakim Amir tarafından, Şeyh Kışk'ten dönemin önde gelen İslam düşünürlerinden Seyyid Kutub'un kanını helal etmesi talep edilmiştir. Ancak Şeyh Kışk bu talebi reddetmiş; bu tavrı, onun adalet ilkelerine bağlılığına ve şahsiyetinden ödün vermeyen duruşuna açık bir örnek teşkil etmiştir.

4.2. Sosyalizm Eleştirisi ve Hapis Sürecinin Başlaması

Aynı yıl, Ayn Şems Üniversitesi'nde gerçekleştirilen bir İslami etkinlikte yaptığı konuşmada, sosyalizmin İslam ile ilişkisine dair yöneltilen bir soruya verdiği açık cevap, siyasi otorite tarafından hoş karşılanmamıştır. "İslam, hem dünya hem de ahiret işlerini düzenleyen ilahi bir vahiydir; sosyalizm ise sadece bir ekonomik ideolojidir ve İslam'a uygun değildir" şeklindeki açıklaması, Şeyh Kışk'ın düşünsel bağımsızlığının bir

göstergesi olmuştur. Bu açıklamalarının ardından, Cemal Abdunnasır yönetimi tarafından aynı yıl içinde tutuklanmıştır.

4.3. Cezaevi Koşulları ve Serbest Bırakılması

Şeyh Kışk'ın tutukluluğu, son derece ağır cezaevi koşulları altında geçmiştir. Ancak bu süreçte fikrî duruşunu korumuş, inançlarından taviz vermemiştir. Mart 1968'de serbest bırakılmış, ancak yaşadığı bu zorluklar onun halkla olan manevi bağını daha da güçlendirmiştir.

4.4. Enver Sedat Dönemi ve Hükümete Mesafeli Duruşu

Enver Sedat'ın iktidarı süresince, Şeyh Kışk'ın hükümetle iş birliği yapması yönünde çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak Şeyh, kendisine yapılan davetlere mesafeli kalmış; hatta verilen randevuyu süresi dolduktan sonra kabul ederek bu mesafesini fiilen ortaya koymuştur. Bu tavrı, onun bağımsız İslamî söylemini muhafaza etme konusundaki hassasiyetini göstermektedir.

4.5. el-Zaviye el-Hamra Olayları ve Yeniden Tutuklanması (1981)

17 Haziran 1981 tarihinde, el-Zaviye el-Hamra semtinde Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında yaşanan çatışmalar üzerine Şeyh Kışk, halkı fitneye karşı uyarmış ve bu olayların ardında yabancı güçlerin olabileceğine işaret etmiştir. Ancak dönemin İçişleri Bakanı Nebevi İsmail tarafından fitneyi körüklemekle suçlanmış, Şeyh Kışk ise bu ithamları kararlılıkla reddetmiştir.

4.6. Camp David Eleştirisi ve 1981 Tutuklamaları

Eylül 1981'de irad ettiği 425. hutbede, "İslam'da Sosyal Adalet" temasını işlemiş ve Camp David Anlaşması'nı sert bir şekilde eleştirmiştir. Bu açıklamalarından sonra tekrar tutuklanmış; kendisiyle birlikte Abdulmetin el-Cebrî, Hasan Ahmed İsa Aşur ve Şebin el-Kom İslam Enstitüsü'nden Süleyman

el-Şeymî de gözaltına alınmıştır. Özellikle Kahire'deki Ayn al-Hayat Camii'nde cemaat tarafından düzenlenen protestolar, halkın ona olan bağlılığını gözler önüne sermiştir.

4.7. Sedat'ın Tepkisi ve İlaveten Yöneltilen Suçlamalar

5 Eylül 1981 tarihinde Enver Sedat, yaptığı bir konuşmada Şeyh Kışk'ı açıkça hedef almış; 24 Eylül'de ise Anneler Günü'nü, futbolu ve medyayı eleştirdiği gibi gerekçelerle suçlamalar yöneltilmiştir. Aynı süreçte İhvan-ı Müslimîn'in önde gelen isimlerinden Şeyh Ömer el-Telmesani ve Şeyh Ahmed el-Mahlûkî de tutuklanmıştır. Bu gelişmeler, Camp David Anlaşması'na muhalif tüm dinî ve fikrî seslerin susturulmasına yönelik otoriter bir siyasetin göstergesi olmuştur.

4.8. Serbest Kalışı ve Vaaz Yasağı (1981 sonrası)

Enver Sedat'ın 6 Ekim 1981'de uğradığı suikast sonucu öldürülmesinin ardından, Şeyh Kışk serbest bırakılmıştır. Ancak yerine geçen Hüsnü Mübarek yönetimi, ona resmî olarak vaaz yasağı getirmiştir. Bu yasak, onun toplumsal etkisini doğrudan hedef almayı amaçlamış, ancak Kışk'ın faaliyetlerini durduramamıştır.

4.9. Evdeki Hizmetleri ve Fetva Faaliyetleri

Vaaz yasağına ve siyasi baskılara rağmen Şeyh Kışk, ilmî ve sosyal faaliyetlerini sürdürmüştür. Çok sayıda kitap ve makale kaleme almış, yoksul ve hasta kimselere yardımda bulunmuş, evini bir fetva merkezi hâline getirerek, günlük olarak beş saate yakın bir süre telefonla gelen dinî soruları cevaplamıştır. Bu dönemde Mısır'ın çeşitli bölgelerinden ve yurtdışından gelen sorulara yanıt vererek halkla olan irtibatını canlı tutmuştur (2019, الحوزي).

5. ESERLERİ

Şeyh Abdülhamid Kışk, sadece etkileyici hitabetiyle değil, aynı zamanda kaleme aldığı çok sayıda eserle de düşünsel mirasını kalıcı kılmış önemli bir ilim ve davet adamıdır. Eserlerinde tefsir, hadis, ahlâk, toplumsal eleştiri ve siyaset gibi geniş bir yelpazeye yayılan konuları ele almış; halkın dinî bilinç düzeyini artırmayı ve İslamî değerleri güncel meseleler ışığında yorumlamayı amaçlamıştır. Genellikle sade ve anlaşılır bir dil kullanan Şeyh Kışk, akademik derinlikle halk dilini buluşturan üslubuyla geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır.

Bu bölümde, Şeyh Abdülhamid Kışk'ın kaleme aldığı eserler tanıtılacak; içerik, tema ve etki açısından değerlendirilerek onun ilmî ve fikrî yönünün daha iyi anlaşılmasına katkı sunulacaktır. İşte bazı eserleri:(Islamway, t.y.)

5.1. Fî Rihâbi't-Tefsîr: فِي رِحَابِ التَّفْسِيرِ

Alimimiz, söz konusu tefsirinde Kur'an'ın icazını vurgulayarak, etkili bir vaaz üslubu ve destekleyici hikayeler aracılığıyla Kur'an'ı yorumlamayı amaçlamıştır. Eserinde, vaazlarında ele aldığı ayetleri metne entegre ederek, tefsirini bu ayetler üzerinden inşa eden yazar, ayetlerin anlamlarını açıklama ve vahiylerin iniş sebeplerini detaylı bir biçimde ortaya koyma gayretindedir. Bu yaklaşım, tefsirin hem metin içi hem de metin dışı bağlamlarda derinlemesine bir anlayış geliştirmeyi hedeflemektedir. Giriş kısmında, surenin kısa bir tanıtımı yapılır. Surenin indirildiği yer, ayet sayısı, kelime ve harf sayıları ile faziletleri hakkında bilgi verilir. Daha sonra surenin genel anlamı özetlenir. Ardından, surenin içindeki ve dışındaki benzer ayetler incelenir, ayetler sırayla ele alınarak, her ayetin kendinden önceki ayetlerle olan uyumu değerlendirilir. Surenin ayrıntılı incelemesine geçilmeden önce, surenin bölümleri belirlenir ve her bölümün içeriği hakkında bilgi verilir. Bu bölümlere uygun başlıklar atanarak, her bölümün tefsirine geçilir. Tefsir

aşamasında, ayetlerin zorlu kelimeleri açıklanır, anlamları ve bağlamları netleştirilir, ayetlerin uygunluğu üzerinde durulur. Daha sonra, ayetlerin tefsirine yönelik yorumlar ve açıklamalar, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabe ile diğer kıdemli din alimlerinin görüşlerinden alıntılarla desteklenir. Ayetlerin fikhî yönlerini titizlikle ele alarak, bu yönleri makul ayrıntılarla izah etmektedir. Örneğin, Nisa Suresi'ndeki miras ayetlerini incelerken, bu ayetlerin açıklamalarını yapmış ve miras süreçlerine dair matematiksel problemler sunmuştur. Yazar, Kur'an kıssalarına ve Cenab-ı Hakk'ın yaratılışla ilgili sabit kanunlarının açıklanmasına odaklanmakta ve zaman zaman dokunaklı ve anlamlı kıssalara da yer vermektedir. Genel olarak, bu tefsir, vaizler ve eğitimciler için faydalı ve övgüye değer bir kaynak sunmaktadır.(Abdussemî, 2006, ss. 12-122)

5.2. El-İslâmu Saâdetun ve Salâhun: اِسْلَامُ سَعَادَةٍ وَصَلَاحٍ

Bu kitabın temel amacı, İslam'ın tüm topluluklara mutluluk ve refah sağlayan bir düzen sunduğunu ispatlamaktır. Bu bağlamda, akidevi birliği sağlamak ve böylece bozgunculuğu ve düzensizliği ortadan kaldırmak, ayrıca Allah'a hakkıyla kulluk edebilmenin gerekliliklerini muhataplarına öğretmek hedeflenmektedir. 81 sayfadan oluşan bu kitap İskenderiye'de Metabiu'l-Merve yayınevi tarafından basılmıştır.(المدونة الإسلامية العربية, 2012)

5.3. Fazlu'l-Zikri Vad'duâi: فَضْلُ الذِّكْرِ وَالذُّعَاءِ

Bu kitap, zikir kavramını, zikir uygulamalarının faziletlerini, zikirle ilgili adab ve kuralları, çeşitlerini ve sabah-akşam yapılan zikirler hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır.44 sayfadan oluşan bu kitap Kahire'de Dâru'l-Biştir yayınevi tarafından basılmıştır.

5.4. Esmâu'llâhi'l-Husnâ (Ma'nâhâ, Fazlehâ, Ed'duâu Bihâ) اَسْمَاءُ اللَّهِ الْحُسْنَى (مَعْنَاهَا, فَضْلُهَا, الدُّعَاءُ بِهَا)

Bu kitap, Allah-u Teâlâ'nın isimlerini açıklamayı amaçlayan bir eserdir. 212 sayfadan oluşan bu kitap Kahire'de eMuhtârul-İslâmî yayınevi tarafından basılmıştır.

5.5. El-Hutebu'l-Minberiyye: الْخُطْبُ الْمُنْبَرِيَّةُ

Bu kitap, Abdulhamîd Kışk'ın verdiği hutbelerin derlemesinden oluşmaktadır ve bu derleme, hutbelerinin üçüncü cildidir. Kitap, çeşitli konuları içeren hutbeler sunmaktadır. Bu konular arasında Hicret'in Öğretileri, Eyyüb Aleyhi's-Selam Okulu, Sebe Sultanlığı, Yalnız Allah'a Secde, Kurtuluş Gemisi, İstiğfâr, Peygamberin Eczanesinden, ve İslâm'a Oynanan Oyunlar gibi başlıklar bulunmaktadır. 176 sayfadan oluşan bu kitap Kahire'de Mektebetu's-Sahâfeti'l-Abbâsiyye yayınevi tarafından basılmıştır.(2012, المدونة الإسلامية العربية)

5.6. Kıssatu Eyyâmî, Müzekkirât'u's-Şeyh Kışk Kısse (عبد الحميد كشك, 2021) أَيَّامِي مُذَكِّرَاتُ الشَّيْخِ كِشْكُ

Bu kitap, alimimizin hayat hikayesini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Eser, alimimizin doğumundan başlayarak çocukluk dönemini, babasının hastalık ve ölüm sürecini, eğitim aşamalarını, memuriyet dönemlerini, imamlık ve vaizlik görevlerinde yürüttüğü faaliyetleri, karşılaştığı zorlukları ve hapis hayatı gibi önemli dönemeçleri detaylı bir biçimde sunmaktadır. 296 sayfa. sayfadan oluşan bu kitap Kahire'de el-Muhtârul-İslâmî yayınevi tarafından basılmıştır.(Islamway - 2025, طريق الإسلام)

5.7. Sâhibu'r-Risâleti'l-İsmâî: صَاحِبُ الرِّسَالَةِ الْإِسْمَائِيَّةِ

Bu kitap, Peygamber Efendimizin üstün ahlakını çeşitli örneklerle açıklamaktadır. Eser, anne ve babaya iyilik, peygamberlerin özellikleri, akraba ziyaretleri, İslâm'ın insanlığa gönderilişi, hak ve hukuklar, yetimlere yönelik muamele, komşuluk ilişkileri ve Müslümanlar arasındaki haklar gibi

konuları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.118 sayfadan oluşmaktadır.(المدونة الإسلامية العربية, 2012)

5.8. Ya Ğafilen El-Mevtu Yetlubuhu: يَا غَافِلًا وَالْمَوْتُ يَطْلُبُهُ

Bu kitap, toplamda 140 sayfadan oluşmaktadır. Eserin birinci bölümünde kıyamet sahneleri ve kurtuluş yolları hakkında bilgiler sunulmaktadır. İkinci bölümde ise Kur'an-ı Kerim'de diriliş ve kıyamet konuları ile kıyametin ispatına ilişkin ilmî veriler ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm, kıyamet anını detaylandırmakta, dördüncü bölüm ise Peygamberimizin tavsiyelerine odaklanmaktadır.

5.9. Mebâdiun Ekâme Aleyha'l-İslâmu'l-Mectemeu'l-Kerîmu: مَبَادِئُ أَقَامَ عَلَيْهَا الْإِسْلَامُ الْمُجْتَمَعُ الْكَرِيمُ

Bu eser, İslam toplumunun sürdürülebilirliğini ve devamlılığını sağlayan temel unsurları detaylı bir şekilde ele almaktadır. 126 sayfadan oluşan bu kitap Mektebetu't-Tevfikiyye yayınevi tarafından basılmıştır.(المدونة الإسلامية العربية, 2012)

5.10. Fetâvâ Şer'iyye: فَتَاوَى شَرْعِيَّةٍ

Bu kitap, çeşitli konular hakkında sorulmuş sorulara verilen fetvaları içermektedir. Eser, örneğin tevhidin insanın dünyadaki saadetine etkileri gibi konularda sunulan cevap ve fetvaları kapsamaktadır. Ayrıca, iman esasları, zikir kavramı ve fazileti, Allah'ın kulları üzerindeki hakları, diriliş, haşr, hesap, mizan, sırat, havuz, kevser, şefaât, ateş, cennet ve cennetin ebediliği, Ru'yetullah, kaza ve kader gibi konular hakkında verilen fetvalar da detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.104 sayfadan oluşmaktadır.

5.11. Huna Medresetu Sallallâhu Aleyhi Veselleme :
El-Hutabu'l Minberiyye: (هَٰذَا مَدْرَسَةُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ
طريق الإسلام, - Islamway عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْخُطْبُ الْمُنْبَرِيُّهٗ
2025)

Kitap, hac, evlilik, ölüm, ahiret, yolculuk, tedavi adabı gibi konuların yanı sıra, Kur'an-ı Kerim'in en güzel kıssalarını ve güzel ahlâkın nasıl taklit edileceğini de kapsamaktadır. 1988 yılında yayımlanan eser, toplamda 26 bölüm olup çeşitli vesilelerle verilmiş hutbelerin derlemesinden oluşmaktadır. Hutbeler, Peygamber Efendimizin doğumu, Mevlid Kandili, Peygamberimizin sireti ve şahsiyeti, İsra ve Mi'raç, Allah'a güvenme, İslam toplumunun ahlaki özellikleri, sabır ve kurtuluş, Allah'a yönelme, Veda Haccı, Yusuf (a.s.), Musa (a.s.), Zekeriyyâ (a.s.), Yahyâ (a.s.), Meryem Annemiz, İsa (a.s.), birlikte yaşama kuralları, yolculuk kuralları, ölüm ve ahiret hayatı gibi konulara dair bilgi ve öğretileri kapsamaktadır. 196 sayfadan oluşan bu kitap Mektebetu's-Sahâfetu'l-Abbâsiyye yayınevi tarafından 1987'de basılmıştır.

5.12. Hivarun Beyne'l-Hakkı Ve'l-Bâtıl: حَوَارِ بَيْنَ الْحَقِّ
وَالْبَاطِلِ

Bu kitap hak ile batıl arasındaki mücadeleler, Peygamberlerin söylemleri, Allah dostlarının hak ve batıl hakkındaki görüşleri, batıl düşüncelerin iflası ve hidayet rehberleri gibi konuları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. 70 sayfadan oluşan bu kitap Kahire'de Dâru'l-Beşîr yayınevi tarafından basılmıştır. (المدونة الإسلامية العربية, 2012)

5.13. Kelimetuna Fi'r-Reddi Ala Evlâdu Haretinâ:
كَلِمَتُنَا فِي الرَّدِّ عَلَى أَوْلَادِ حَارَتِنَا

Bu kitap, ünlü Mısırlı roman yazarı ve Arap dili alimi Necip Mahfuz'un adı geçen eserine yönelik bir reddiye olarak kaleme alınmıştır. 355 sayfadan oluşan bu eserin birinci bölümünde, ele alınan kitabın tehlikeleri hakkında uyarılarda

bulunulmuştur. İkinci bölümde karşılaştırmalar yapılırken, üçüncü bölümde Ceblâvî ve Ze'belâvî kişileri arasındaki kıyaslamalar incelenmiştir. Dördüncü bölüm, kitaptaki işaretlerin delaletlerini ele alırken, beşinci bölüm mahalle çocukları hakkındaki ifadeleri değerlendirmektedir. Altıncı bölüm hak söz üzerine odaklanırken, yedinci bölüm peygambere iman hakkındaki açıklamalara yer vermektedir. Sekizinci bölüm ise geniş çaplı reddiyeler sunmakta ve toplamda on yedi bölümden oluşmaktadır. Bu kitap Kahire'de Muntedâ Suveru'l-Özbekiyye yayınevi tarafından basılmıştır.(Islamway – 2025, طريق الإسلام)

5.14. Usûlu'l-Akîde: أَصُولُ الْعَقَائِدِ

Bu kitap, inanç esasları üzerine yazılmış bir eserdir. Allah-u Teâlâ'nın büyüklüğüne dair deliller, tüm varlıkların yaratıcısının Allah olduğu gerçeği, Allah yolunda hareket ve hidayet, oruç ve fazileti, Kur'an öğrenimi ve bu alandaki gayret, Allah'ın va'dinin gerçekliği ve va'dinden dönmeyeceği hususu, açık zafer, Peygamberimizin Mekke Fethi, hac ve rahmet kapıları gibi konular bu eserde kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. 126 sayfadan oluşan bu kitap İskenderiye'de Matabiu'l-Merve yayınevi tarafından basılmıştır.

5.15. El-İslâmu Va Kadâyâ'l-Usreti : الإِسْلَامُ وَقَضَايَا الْأُسْرَةِ (Islamway – 2025, طريق الإسلام)

Bu kitap, evlilikte helal ve haramlar, aile hayatı, aile kurma çağrısı, aile yapısının temelleri, salih ve salih eşlerin özellikleri gibi konuları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Ayrıca, nişanın caizliği, nişanlıya bakmanın caizliği, nişanlıyla yalnız bulunmanın potansiyel tehlikeleri, nişan bozma ve ilgili meseleler, evlilik akdinin geçerliliği ve etkileri, evlilik akdinin temel kuralları ve sözleri gibi konular da detaylı bir biçimde incelenmektedir.80 sayfadan oluşan bu kitap el-Mektebetu't-Tevfikîyye yayınevi tarafından basılmıştır.(المدونة الإسلامية العربية, 2012)

5.16. Hâsibû Enfusekum Kable En Tuhâsebû: حاسبوا أنفسكم قبل أن تحاسبوا

Bu eser, Müslümanlara eylemlerini denetleme, kendilerini sorumlu tutma ve Allah'ın emirleri doğrultusunda kendilerini geliştirme çağrısında bulunmaktadır. Kitap, Allah'ı anma ve Kur'an'ı derinlemesine inceleme üzerine odaklanırken, kabir azabının sebepleri, kabir meselesi, diri ile ölü arasındaki ilişki, ruhların dinlenme yeri ve ruh hakkında çeşitli görüşler sunmaktadır. 1982 yılında yayımlanan bu bölüm, bu konuları ele alarak, hem teolojik hem de ahlaki perspektifler sunmayı hedeflemektedir.(Islamway – 2025, طريق الإسلام)

5.17. Kitâb Fursânu'l-Menâbir: كتاب فرسان المنابر

Şeyh Kişk, vaazlarını, derslerini ve konferanslarını kapsamlı bir şekilde inceleyerek, bu çeşitli iletişim biçimleri arasındaki farkları detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Ayrıca, tebliğin temelleri, vaizlerin ve tebliğ bileşenlerinin yapıları, tebliğlerin nasıl hazırlanması gerektiği ve tebliğ etmenin en etkili yolları hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapmıştır. Eserlerinde, imanın esasları ve kaynaklarına dayanarak, mesajlarını ve çağrılarını sistematik bir şekilde sunmuştur.(Islamway – 2025, طريق الإسلام)

5.18. Ceddidû's-Sefinete Fe İnne'l-Bahre Amîgun:

جددوا السفينة فإنَّ البحر عميق

Bu kitap, insanın dünyada işlediği amellerin sorgulanma ve hesap verme zamanının, küçük ve büyük saatlerin gelişini ve kıyamet günü kemiklerin mezarlardan dirilmesini ele almaktadır. Ayrıca, kabir ziyaretlerinde ve vaazlarda, insanları hakikate uyarak Allah'a dönmeye teşvik etmenin önemine değinmektedir. Bu bağlamda, dünyada teselli bulmanın en güzel yolunun Allah'tan gelmesi ve karalanmanın önlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Şeyh Kişk, burada insanlara şefkat çağrısında bulunur. Merhametli olanların Allah tarafından, hem kendi

tecrübelerinden hem de sahabelerin kıssalarından aktarılan rahmet temalı hikayelerle merhamet edileceğini belirtmektedir.(المدونة الاسلامية العربية, 2012)

Mısır'daki Dar el-Sahafa Yayınevi, Şeyh Kışk'ın kasetlerini toplamıştır. Vaazlarından 46 cilt ve akşam namazı ile akşam arasında verilen derslerden 25 ciltlik kitaplar yayınlamıştır. Şeyh Kışk'ın Günlük Müslüman Sorunları başlıklı 15 ciltlik fetva serisi de bulunmaktadır. Ayrıca, ölümünden önce tamamlayamadığı bir hadis kitabı da vardır. Şeyh Kışk, İslam gazetelerinde ve dergilerinde de yazılar yazmıştır. el-Liwa el-İslami, el-Shaab, el-Vefd, en-Nur gibi günlük, haftalık ve aylık yayınlarda yazılar yazmıştır. Ayrıca el-I'tisam, Liva el-Islam, ed-Da'va, el-Muhtar el-İslami, Risaletu'l-İslam, el-İhlasu'l-İslami, et-Tasavvuf el-İslami, Minberu'l-İslam dergilerinde ve el-Medine, el-Müslimun, el-Müslimat gibi Suudi Arabistan basınında da makaleler kaleme almıştır.(Goodreads, 2025)

6. ŞEYH ABDÜLHAMİD KİŞK İÇİN YAZILAN ŞİİRLER

Bu bölümde, Şeyh Abdülhamid Kışk'ın hayatı ve mücadelesi etrafında şekillenen şiirsel ifadelerin izlerini sürmek amacıyla, onun adına yazılmış iki şiire örnek olarak yer verilecektir. Bu örnekler, onun toplumsal ve kültürel etkisinin edebî yansımalarına ışık tutmaktadır.

6.1. Abdurrahman Samaha'nın Şiiri

يا للفجیعة یوم نخسر عالماً أسد المنابر فارس الميدان
هو للجمیع موجه وبحكمة کیف الحمام یحیط بالفرسان
عبد الحمید وأنت فارس عصرنا یا بؤسنا بعد الفراق نعانی
بل کیف نصبر لافتقادك سیدي وصدحت فی الأرواح بالقرآن
یا من ملأت قلوبنا نور الهدی صیغت من الأحكام والتبیین

ونشرت في كلّ الربوع حقائق مزدانة الأنوار والأركان

"Kayıp bir bilge gününe ne yazık, Mikrofonların aslanı, meydanların şövalyesi.

Herkese yol gösteren, bilgiyle donanmış, Nasıl olur da kahramanlar kuşatılır?

Abdülhamid, çağımızın şövalyesi, Ne acıdır biz senin ayrılığını yaşarken.

Nasıl sabredebiliriz, ey efendim, Kur'an'la ruhları aydınlattığın için?

Sen ki kalplerimizi hidayet ışıyla doldurdun, Kur'an'ın ve tıbyan'ın sağlam delilleriyle.

Ve her köşede gerçeği yaydın, Işıklar ve köşelerle süslenmiş."

Şair, Şeyh Abdülhamid Kışk'ı, ümmetin gençlerine yol gösteren, bilge bir öğretmen olarak tasvir etmiştir. Onu çağının şövalyesi olarak nitelendirirken, ayrılığının kardeşlerini büyük bir üzüntü ve keder içinde bıraktığını ifade etmektedir. Şeyh Kışk, takipçilerinin kalplerini Kur'an'ın rehberliği ve tevhid ışıyla aydınlatmış ve gerçeği geniş bir coğrafyada yaymıştır.(2021, العميم)

6.2. Nâsır Al-Tashrî' (Nâsır El-Teşrî') Şiiri

يا ناصر التشريع إني شاعر أهدي إليك قصيدة ومشاعراً
حملت إليك خواطري مشفوعةً بالودّ أهديها الإمام الأكبر
أحييت في الخطباء شيئاً ميتاً وبعثت فيهم رفعةً وتفاخراً
أسرع بنا يا عبد الحميد فإننا جند الإله وقوة لن تُفهرأ

Şair, imamın hatiplikteki rolünü ve halkın duygularını ateşlendirme yeteneğini övdüğü bir şiir yazmıştır. Bu şiir, camilerin İslam'daki mesajını canlandırmadaki imamın katkılarına dikkat çeker. Şiirinde şu şekilde ifade eder:

"Ey şeriatın savunucusu, ben bir şairim, Sana bir şiir ve duygularımı sunuyorum.

Düşüncelerimi sevgiyle sana iletiyorum, En büyük imama, sana adadım.

Hatiplerde ölü bir yönü dirilttin, Onlara yücelik ve gurur verdin.

Hadi çabuk ol, ey Abdulhamid, çünkü biz, Allah'ın askerleriyiz ve yenilmez bir gücüz."

7. ŞEYH ABDULHAMİT KİŞK'İN ETKİSİNİN GENİŞ OLMASININ TEMEL NEDENLERİ

Şeyh Abdulhamid Kışk, modern dönemde İslam dünyasında geniş halk kitleleri üzerinde derin etkiler bırakan ender şahsiyetlerden biridir. Hitabet gücü, fikrî donanımı, dinî ve ahlâkî duruşuyla sadece Mısır'da değil, farklı coğrafyalarda da ilgiyle takip edilmiştir. Onun vaazları ve yazıları, dönemin siyasal ve toplumsal meselelerine dair güçlü bir eleştirel bilinç taşıırken aynı zamanda halkla doğrudan bir bağ kurabilen içtenlikli bir söylemi yansıtmaktadır. Bu bölümde, Şeyh Kışk'ın toplum üzerindeki etkisini şekillendiren temel faktörler; kişilik özellikleri, hitabet tarzı, ilmî birikimi ve yaşam biçimi bağlamında ele alınarak değerlendirilmekte ve onun neden bu denli geniş bir etki alanına sahip olduğu açıklığa kavuşturulmaktadır.

7.1. Samimiyet ve İnsani Yakınlık

Şeyh Abdulhamid Kışk'ın geniş kitleler üzerindeki etkisinin başlıca nedenlerinden biri, konuşmalarında ve yazılarında sergilediği derin samimiyettir. Bu samimiyet, onun dinleyicileriyle kuvvetli bir duygusal bağ kurmasına zemin hazırlamış ve halk nezdinde güven telkin eden bir figür olarak tanınmasına katkı sağlamıştır.

7.2. Kararlılık, Sabır ve Cesaret

Kişk'in toplumsal ve siyasi baskılara rağmen sürdürdüğü kararlı duruşu, eğilmeyen sabrı ve istisnai cesareti, onun inandığı değerlerden taviz vermeyen bir mücahit olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu tutum, özellikle zulme karşı gösterdiği direnişle birleştiğinde, onu halkın vicdanında yer edinen bir hatip haline getirmiştir.

7.3. Etkileyici ve Mizahi Hitabet Gücü

Hitabetinde etkileyici bir dil kullanan Şeyh Kışk, aynı zamanda mizahi yönüyle de dikkat çekmiştir. Konuşmalarında yer verdiği eğlenceli anlatım tarzı ve hoşgörülü şakalar, dinleyicilerin kendisini her defasında yeni bir konuşma gibi ilgiyle takip etmelerine olanak tanımıştır. Bu sayede vaazları yalnızca dinî değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir etkileşim alanına dönüşmüştür.

7.4. Özgün Üslup ve Bireysel Tarz

Kışk'in hiçbir hatibi taklit etmeden kendi üslubunu geliştirmiş olması, onu özgün bir figür haline getirmiştir. Konuşmalarında ve duruşunda benzeri olmayan bu tarz, halkın ilgisini sürekli canlı tutmuş ve onu sıradan bir vaizden çok daha etkili bir toplumsal aktör konumuna taşımıştır.

7.5. Doğuştan Gelen Yeteneklerin Etkin Kullanımı

Şeyh Abdulhamid Kışk, Allah vergisi zekâsını, kuvvetli hafızasını, etkileyici hitabet yeteneğini ve insanlara duyduğu sevgiyi etkin biçimde kullanmıştır. Özellikle yüz ifadesindeki açıklık ve içtenlik, onun hitabetine sahici bir boyut kazandırmıştır. Bu nitelikler, onun halkla kurduğu iletişimin doğrudan ve içten olmasını sağlamıştır. (Sevendik, 2014a)

7.6. Zühhd Anlayışı ve Dünyevî Zevklerden Uzak Duruş

Hayatını maddi hazzlardan ve gösterişten uzak şekilde sürdüren Kışk, bu yönüyle klasik zâhid profiline yaklaşmıştır. Sahip olduğu imkânlarla rağmen sade bir yaşamı tercih etmiş, dünyevî nimetlere mesafeli durarak maneviyatı öncelikli kılmıştır. Bu tutumu, halkın gözünde onun samimiyetini ve inançlarına bağlılığını perçinlemiştir.

7.7. Vaizliği Meslek Değil Misyon Olarak Görmesi

Şeyh Kışk'ın vaizliği bir meslekten ziyade ilahî bir sorumluluk ve toplumsal hizmet olarak görmesi, onun faaliyetlerine yüksek bir manevi motivasyon katmıştır. Bu anlayış, onun hitabetini sadece bilgilendirici değil aynı zamanda dönüştürücü bir çaba haline getirmiştir. (el-Eserî, Ebû İshak el-Huveynî, t.y., s. 32)

7.8. Bilgiye Olan Tutkusu ve İlmi Özverisi

İlim sevgisi ve bu alandaki süreklilik arz eden çalışmaları, Şeyh Kışk'ın entelektüel yönünü beslemiştir. Bilgiye duyduğu derin tutku, onun sadece hitabet alanında değil, ilmî ve fikrî düzeyde de etkin olmasına imkân tanımıştır. Bu özveri, onun söylemine derinlik ve tutarlılık kazandırmıştır.

7.9. İslami Hareketlere Olan Yakınlığı ve Toplumsal Uyum

Şeyh Abdulhamid Kışk, farklı İslami hareketlere duyduğu sevgiyle bilinir. Herhangi bir cemaate körü körüne bağlı kalmaksızın, İslami mücadelenin ortak ilkelerine vurgu yapmış, birlik ve dayanışma fikrini ön plana çıkarmıştır. Bu yaklaşım, toplumun farklı kesimlerinden destek almasına vesile olmuştur. (عبد الحميد كشك, t.y.)

7.10. Edebî Unsurlarla Hitabete Derinlik Katması

Konuşmalarında kullandığı şiirler, hikâyeler ve atasözleri, Şeyh Kişk'in hitabetine edebî bir derinlik kazandırmıştır. Bu anlatım teknikleri, vaazlarını sadece bilgi aktaran konuşmalar olmaktan çıkararak, dinleyici üzerinde kalıcı etkiler bırakan eserler haline getirmiştir.

İkinci örnek olarak, Abdusselâm el-Basyûnî³, Şeyh Abdulhamid Kişk hakkında aktardığı rivayetler verilebilir. Bu rivayetlere göre, Şeyh Kişk'in maddi beklentilerden kaçınma yaklaşımını ve sade yaşam tarzını nasıl benimsediği hakkında şu bilgiler verilmiştir:

Şeyh, Mısır Vakıflar Bakanlığı tarafından Libya'ya gitmesi teklif edildiğinde bunu reddetmiştir. Kendisine maaşının on katından fazla artırılacağı söylenmiş olmasına rağmen, ısrarla kabul etmemiştir. Bazı dönemlerde oldukça zor durumda kalmış; hatta evinde sadece hurma ve su kaldığı ve bunlarla gününü gecelediği belirtilmiştir. Şeker hastası olmasına rağmen, kendisine birçok yardım teklifi yapılmış ve yurt dışında çalışma, radyo ve televizyon kayıtları gibi birçok fırsat sunulmuş olmasına rağmen, bu teklifleri şiddetle reddetmiştir. Ölümüne kadar kameralarla temastan kaçınmıştır.

8. ABULHAMİD KİŞK HAKKINDA YAPILAN BAZI YORUMLARDAN ÖRNEKLER

Şeyh Abdulhamid Kişk, yalnızca Mısır'da değil, tüm İslam dünyasında derin etkiler bırakmış bir hatip, âlim ve toplumsal lider olarak öne çıkmaktadır. Yaşadığı dönemde verdiği vaazlar, kaleme aldığı eserler ve sergilediği ilkesel duruş,

³ 1950 Mısır doğumlu. Güney Afrika'daki Johannesburg Üniversitesi'nde ders veren, Arap ülkeleri göçmen toplulukları için kurucu merkez başkanı ve İslami Tevhid Merkezi'nin yöneticisidir. Bakınız:(2016, بيسوني)

farklı çevrelerden birçok araştırmacı, mütefekkir ve dinî otorite tarafından değerlendirilmiş; onun ilmî ve ahlâkî mirası çeşitli açılardan ele alınmıştır.

Şeyh Kışk'e dair yapılan değerlendirmelerde, özellikle hitabetindeki kuvvetli anlatım tarzı, toplumsal meseleleri ele alış biçimi, sade yaşam tercihi ve zühd anlayışı ön plana çıkmaktadır. Bu yorumlar, onun şahsiyetine duyulan saygının bir ifadesi olduğu kadar, İslam dünyasındaki entelektüel etkisinin kapsamını da ortaya koymaktadır. Aşağıda, Şeyh Abdulhamid Kışk hakkında yapılmış bazı nitelikli yorumlara yer verilmekte olup, bu değerlendirmeler onun düşünce dünyasının daha iyi anlaşılmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

8.1. Prof. Muhammed Abdullah Al-Samman:⁴

Yirminci yüzyılda İslam tebliğinin önemli isimlerinden biri olan Şeyh Abdul Hamid Kışk'ın yakın arkadaşlarından biri olarak, Şeyh'in manevi etkisini ve önemini şöyle dile getirmiştir: "Şeyh Abdulhamid Kışk, ahşap minberinden mahrum bırakılmış olabilir, ancak onun manevi minberinden mahrum bırakılması kitlelerin gönlünde mümkün olmamıştır. Cuma sabahları erkenden camisine emekleyerek ulaşmaya devam eden Şeyh, Kahire'nin Hadayek el-Kubba semtinde camiye yakın bir yer bulana kadar sabırlı bir şekilde yaşamıştır. Şeyh Kışk, büyüleyici bir sihirbaz değil, aksine etkileyici bir hitabet yeteneğine sahip bir kişiydi. Ancak kitlelerin ona olan ilgisi sadece hitabetinin ötesinde, kelimelerinin taşıdığı anlamlar ve cesaretiyle ilgiliydi. O, hakkı destekleme ve batıl ile mücadele etme amacını, hiçbir kişi veya makamdan çekinmeden, iltifat veya yaltaklanma gerektirmeden, yalnızca Cenâb-ı Hakk'ın rızasını gözeterek gerçekleştirmiştir. Bu tutumu, yalan ve çarpıtılmış sözlerin

⁴ Muhammed Abdullah es-Semman (1335-1428 h. /1917-2007 m.), Mısırlı yirminci yüzyıl İslam davetinin önde gelen şahsiyetlerinden biri ve en tanınmış İslam yazarlarından biridir.(رابطة العلماء السوريين, t.y.)

yayılmasını engellemeyi ve yanlışları ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Ahşap minberi olmasa da, Şeyh Kışk'ın etkisi devam etti. O, ahşap kılıcını kullanmadan, sadece manevi minberinden, İslam düşmanlarına karşı direnmiş, sapkınları ve bozguncuları rahatsız etmiş, batılın istirahat yerlerini sarsmıştır. Minberin sadece fiziksel bir nesne olmadığını, çünkü ahşabın konuşmadığını, onun gerçek etkisinin manevi olduğunu vurgulamıştır. Ölümünden sonra dahi, sevincin yaşandığı günün aksine, hem bedeninin hem de ruhunun yaşamaya devam ettiğini ve bilgi kaynağı olarak kalacağını bilmeyenler için bu durum bir şok olmuştur.

Malezya'da, Şeyh'in vaazlarını yayınlayan bir grup insanı bizzat gözlemlediğimde, Şeyh'in çilesini deneyimleyerek Arap veya Arap olmayan ülkelerde onun çilesinin anlatılmadan yaşandığına tanıklık ettim. Şeyh'in cömertliğini ve iffetini bildiğim için, ona dair her şeyi yalnızca bilgiyle, kişisel deneyimlerimle aktardım. Onun zühdü ve iffetini, nahivcilerin şeyhi el-Halil ibn Ahmed'e benzetmekteyim. el-Halil ibn Ahmed'in talebesi en-Nadr ibn Şumail, onun Basra'da iki kuruş parası olmadığını ve arkadaşlarının onun ilmiyle geçindiğini belirtmiştir. Kendisi, 'Kapımı kapatıyorum, endişelerim beni geçmiyor' demiştir. Bu bağlamda, yoksulluğun ve zenginliğin ruhsal bir durum olduğunu vurgulamak gerekir; zenginlik ve yoksulluk, maddi değil manevidir."

8.2. Şeyh Dr. Omar Abdel Kafi⁵

"Şeyh Kışk, etkili bir vaaz veren kişidir ve onun vaazları, dinleyicilerin kalplerine hitap eden güçlü bir retorik üslupla sunulmaktadır. Şeyh Kışk'ın vaazları ve kasetleri aracılığıyla

⁵ Omar Abdelkafy Shehata (1 Mayıs 1951 doğumlu), Mısırlı bir İslam davetçisidir. Mısır'ın Suhaj iline bağlı Tella köyünde doğmuştur. Kuran'ın bilimsel mucizeleri, Arap dili ve ahiret ile ilgili hadisler konularında derinlemesine ilgi ve çalışmalar yürütmüştür.(شحاتة, t.y.)

İslam'ı kabul eden bireylerin bulunmadığı bir ülkeye hiç gitmemiştir".

8.3. Fransız Yazar Gilles Kepel⁶

Gilles Kepel islami hareketler üzerine uzmanlaşmış Şeyh Abdulhamid Kışk'ın vaazlarının olağanüstü ve etkileyici bir fenomen olduğunu belirtmiştir. Kepel, Şeyh Kışk'ın, camiye İslam'ın ilk dönemlerindeki gerçek işlevine yeniden kazandırmayı başardığını vurgulamaktadır.(2021, مذكور)

8.4. Avukat ve İslami aktivist Memdûh İsmail(إسماعيل, 2008)

Memduh İsmail, Şeyh Kışk'ı çocuk yaşlarındayken tanıdığını, henüz on dört yaşına basmamışken ona aşına olduğunu belirtmiştir. Yaşlandıkça Şeyh Kışk'ın kendisinin ve kalbinin içinde büyüdüğünü hissettiğini ifade etmektedir. Kışk'ı öylesine büyük bir figür olarak gördüğünü ve onun yerine geçmeye çalışanların küçük kaldığını vurgulamaktadır. Kışk'ın yerini almaya çalışanların çoğunlukla başarısız olduğunu, sadece Allah'ın rahmetine nail olan samimi davetçilerin başarılı olduğunu, ancak bu kişilerin sayısının çok az olduğunu, buna rağmen Şeyh Kışk'ın ulaştığı seviyeye ulaşamadıklarını belirtmektedir.

8.5. Dr. Ekrem Kassab (عبد الحميد كشك, t.y.)

Uluslararası Müslüman Alimler Birliği üyesi ve davetçi Dr. Ekrem Kassab, Şeyh Kışk'ın etkisinin tüm İslami hareketler üzerinde çok büyük olduğunu belirtmiştir.

⁶ İslami hareketler üzerine uzmanlaşmış Fransız yazar Gilles Kepel, Şeyh Abdul Hamid Kishk'ın vaazlarının olağanüstü ve etkileyici bir fenomen olduğunu belirtmiştir. Kepel, Şeyh Kishk'ın, camiye İslam'ın ilk dönemlerindeki gerçek işlevine yeniden kazandırmayı başardığını vurgulamaktadır.(2018, صالح)

8.6. Muhammed Amara⁷

“Şeyh Kişk kendisini tümüyle İslami davaya adanmış ve halk arasında oldukça yaygın olan bir üslubu ile tanınan, dikkat çekici bir davetçi modeliydi. O, halkın anlayabileceği bir düşünce ve üslupla yakından ilişkiliydi. Bu nedenle oldukça güçlü bir çekim gücüne sahipti. Şeyh Kişk, İslami davet konusunda popüler üslup okullarından birini temsil etti ve birçok kişi bu okuldan eğitim aldı. Bu kişiler, zamanla farklı yollar ve seviyelere geçmiş olsalar da, İslami yolu aydınlatan katkı bu davetçiye aittir.”

8.7. Yusuf el-Kardavi⁸

Yusuf el-Kardavi onun hakkında şunları söylemiştir: “Etkili bir hatip olan ve minberleri sarsan, koltuk sahiplerini korkutan, kendine özgü bir üsluba sahip olan, akıcı bir hitabet ve mizahi bir üslup sergileyen bu kişi, Mısır'daki Müslüman kitleleri derinden etkilemiştir. Konuşmaları geniş bir kitle tarafından ilgiyle dinlenmiş ve kasetleri doğu ve batı dünyasında yayılmıştır.” (Islamway – 2025, طريق الإسلام)

Şeyh, yasaklı olduğu sıralar mütevazı evinde kalmış, sevenlerini kabul etmiş ve onlarla eski ve yeni İslam kitapları üzerinde çalışmalar yapmıştır. Körfez ülkelerindeki hayırseverler, ona maaş veya yardım tekliflerinde bulunmuş, fakat Şeyh, bu teklifleri gurur ve onuruyla reddetmiş; yoksul ve sade bir hayatı tercih etmiştir. Onun bu tutumu, çevresindeki insanların aktardığı bilgilerdir. Şeyh, bizim yayınlarımızı okumuş

⁷ Muhammed Amara Mustafa Amara (d. 1350 h./ 1931-ö. Receb 1441 h./28 2020), Mısırlı bir İslam düşünürü, yazar, araştırmacı ve akademisyendir. Aynı zamanda, El-Ezher Üniversitesi'nin İslami Araştırmalar Akademisi üyesi, El-Ezher Üniversitesi'nin Kıdemli Bilim Adamları Komitesi üyesi ve Mısır İslam İşleri Yüksek Konseyi üyesidir.(2024, مذكور)

⁸ Yusuf Abdullah el-Kardavi (9 Eylül 1926 - 26 Eylül 2022), Mısırlı bir Müslüman âlim olup, El-Ezher mezunu ve Katar vatandaşlığına sahiptir. Küresel İslam Âlimleri Birliği'nin kurucusu ve eski başkanı, ayrıca Avrupa İslam Konseyi'nin başkanıdır. Kendisi, dünya çapında Müslüman Kardeşler hareketinin manevi lideri ve ilk düşünürü olarak kabul edilmektedir.

ve onlara değer verdiğini belirtmiştir. Allah, Şeyh'i geniş rahmetiyle kuşatsın ve onu peygamberlerle, şehitlerle ve salihlerle beraber eylesin. Bizler Allah'a aitiz ve O'na döneceğiz.

8.8. Fahmi Huveydi

Fahmi Huveydi, Kışk'ın kayıtlarının Tahran'dan Dakar'a kadar yayıldığını, kasetlerinin Beyrut'tan Fas'a kadar tamamen satıldığını ve bu kayıtların Londra'da kitaplara dönüştürüldüğünü belirtmiştir. Huveydi, Kışk'i bir birey değil, incelenmesi gereken bir olgu olarak nitelendirmiştir.

8.9. Abdulmun'im Selim Cabârâ⁹

Kışk'i, ilme bağlılığı, hakka olan özlemi ve dünya nimetlerinden yüz çevirişiyle tanımlamış, onun bilgi için yürüdüğü yolda, hükümet kapılarında dolaşan ve sultanların peşinden giden diğer bilim insanlarından farklı olduğunu vurgulamıştır.

Ancak, Şeyh Kışk'ın bazı zaafları da bulunmaktadır. Örneğin, bazı hikayelerde ve hadislerde zayıflıklar olduğu eleştirileri yapılmıştır. Şeyh Muhammed Nasirüddin el-Elbânî, Kışk'ın bazı zayıf ve uydurulmuş hadislerle ilgili örnekler verdiğini belirtmiştir. Ayrıca, Şeyh Mukbil b. Hadi el-Vâdî (Yemen), Kışk'ın etkili bir vaiz olduğunu kabul etmekle birlikte, hadisler konusunda güvenilir olmadığını ve bazı gruplar hakkında önyargılı yorumlar yaptığını ifade etmiştir. Zayıf hadisleri rivayet etmiş olması ve bazen uydurulmuş hadisler kullanmış olması.

Minberde bireylerin isimlerini açıkça ifşa ederek onları teşhir etmesi. Bu durum, genellikle dolaylı anlatımın daha uygun olabileceği ve doğrudan isim vermenin gereksiz olduğu bir durum olarak değerlendirilmektedir. Buna rağmen, Şeyh Kışk'ın İslam toplumu üzerindeki etkisi ve katkıları, pek çok kişi tarafından

⁹ 1930-2003 yılları arası yaşamış Mısırlı alim, gazeteci ve İhvanu'l Müslimin kurucularından sayılan bir şahsiyettir.(Bilinmiyor, t.y.)

yüksek takdirle değerlendirilmiştir. Şeyh Kışk'ın, el-Elbânî ve el-Vâdiî'den daha iyi ve daha fazla faydalı olduğu düşünülmektedir.

8.10. Şeyh Tâcuddîn el-Hilâlî

Avustralya'nın müftüsü ve Şeyh Kışk'ın çok yakın dostlarından biri olan Şeyh Tâcuddîn el-Hilâlî, bir konuşmasında, “İki gün önce telefonda görüştüm, ‘Gel, seni göreyim’ dedi. Bu, veda görüşmesi olabilirdi ve gerçekten öyle oldu” dedi. Ardından, derin etkiler bırakan bir konuşma yaparak, “Allah’ın kelimelerini kısıtlayan ve davetçileri engelleyen o sakat ellerin uyanma zamanı gelmedi mi? Düşman kapıda, uyanın insanlar, mesele ciddi. Mısır’ı böyle görmedik, evlatlarını yiyor” şeklinde seslendi.

9. VEFATI

Şeyh Abdulhamid Kışk'ın hayatı, mücadele, sabır ve halkına adanmışlıkla örülmüş bir ömrün simgesi olarak değerlendirilmektedir. Onun vefatı, yalnızca yakın çevresinde değil, Mısır başta olmak üzere İslam dünyasının çeşitli coğrafyalarında derin bir teessürle karşılanmıştır. Hayatının sonuna kadar zalimlere karşı hakkı savunmaktan geri durmayan, toplumsal adalet ve İslami değerler uğruna cesaretle söz söyleyen Şeyh Kışk, geride kalıcı bir ilmî ve ahlâkî miras bırakmıştır.

Şeyh Abdulhamid Kışk, 25 Receb 1417 (6 Aralık 1996) tarihinde vefat etmiştir. Rivayetlere göre, Rabbine kavuştuğu esnada secde halinde bulunması, onun bu dünyadan ayrılışına sembolik bir anlam kazandırmış ve bu durumu Müslüman halklar arasında “şerefli bir vefat” olarak değerlendiren birçok yorumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, onun hayatı boyunca gösterdiği ihlas ve sadakatin bir tür nişanesi olarak kabul edilmiştir..(Sevendik, 2014b)

10. SONUÇ

Günümüzde, örneğin Şeyh Şa‘ravi’yi, tefsir ilmini halk arasında yaygınlaştıran biri olarak, Şeyh el-Gazali’yi, çağdaş İslam davetinin birinci akıl hocası olarak, Şeyh Yusuf el-Kardavi’yi, küresel İslam uyanışının fakihi olarak, şehit Seyyid Kutub’u, Kur’an’ın davetçi yorumcusu olarak, merhum Said Havva’yı ise, Kur’an ve sünnet bilimlerinde objektif düşünür olarak hatırlıyoruz. Ayrıca, şehit imam Hasan el-Benna’yı, çağdaş İslam düşüncesinin ilk inşacısı olarak anıyoruz.

Bu bağlamda, Şeyh Kışk’i de, mübarek İslam hareketinin ilk avukatlarından olarak anmak gerekmektedir. Şeyh Kışk, öncekilerin anahtarları kullanarak daveti her yere taşımıştır. Kendisinin kasetlerini üniversite öğretim üyelerinde, araç şoförlerinde, meyve ve içecek satıcılarında dinlemek mümkündü. Bilginler, entelektüeller, halk, köylüler ve işçiler tarafından sevilmekteydi.

Modern İslam hareketinin yeniden yapılandırılma döneminde, İslam’ın kapsamlı kavramları halk arasında büyük ölçüde kaybolmuş, İslam düşüncesinin bütüncül bakışı sosyalizm, marksizm ve nassirizm tarafından tahrip edilmiştir. İslam hareketinin sembolleri çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalmışken, bu cesur ve vefat eden insanın katkıları yadsınamaz. Şeyh Kışk, dünyayı doldurmuş ve insanların zihinlerinde yer edinmiş; minberlerde Hasan el-Benna, Seyyid Kutub, Muhammed Farghali, Abdulkadir Ouda ve Yusuf Talat’ın isimleri yankılanmıştı. Aynı şekilde, Ahmed ibn Hanbel, İbn Teymiye ve İzzeddin Abdüsselam’ın isimleri de yankılanıyordu. Şeyh Kışk’in geniş yaşam tecrübesi, sosyal yaşam biçimleri üzerindeki bilgisi ve kadın, şariat, eğitim, cihat ve sosyal reform gibi konularda sunduğu vizyon, davetin her yerde yükselmesinde büyük bir etkiye sahipti.

Ahlaki ve manevi duruşları: Şeyh Abdulhamid Kishk, yüce İslam ahlakına olan bağlılığı ve dostluk ile bilgelik ruhuyla insanlara tavsiye ve rehberlik sunma konusundaki rol modelliğiyle bilinir. Yüksek ahlaki değerleri ve derin maneviyatıyla tanınan Kışk, İslam'ın ahlaki ilkelerini yaşayarak ve öğreterek topluma ilham vermiştir. Şeyh Kışk'ın, yaklaşık kırk yıl boyunca Arapçayı bir hata dahi yapmadan konuşan nadir bir hatip olarak hatırlanması yanı sıra, karşılaştığı zorluklarda, geniş ve derin bilgiyle dolu bir deniz gibi bilgi sunmuştur. Miras hukuku meselelerinde sözlü fetvalar vermiş ve en karmaşık fıkıh ve usul sorunlarını kolayca çözmüştür.

Ayrıca, Şeyh Kışk'ın, davetçiler ve davet edilenler arasında korku bariyerini kıran ilk kişi olduğunu unutmamalıyız. 1970'lerin başında İslam hareketinin yeniden canlanma döneminde, bu engeli cesurca aşarak, minberlerde bu tür cesur bir duruşu mümkün kılmamızda etkili olmuştur. Şeyh Abdulhamid Kışk, Kur'an-ı Kerim'in hükümlerini Müslümanların günlük hayatlarında daha anlaşılır ve uygulanabilir hale getirmeye çalışırken, aynı zamanda derinlikli ve sade Kur'an yorumlarına da sahip bir alimdir.

Şeyh Abdülhamid Kışk'ın çeşitli bilimsel ve dini disiplinlerde derin bir etkisi bulunmaktadır. Onun entelektüel ve bilimsel katkıları, günümüzde hala İslam dininin anlaşılması ve açıklanmasında önemli bir kaynak olarak değerlendirilmekte ve araştırılmaktadır. Şeyh Abdulhamid Kışk, Ezher alimlerinden çeşitli yasal lisanslar almış ve Kur'an-ı Kerim, Hadis ve İslam hukuku alanlarında ileri düzeyde çalışmalar yapmıştır. Dersleri ve konferansları, doğrulukları ve bilimsel derinlikleriyle öne çıkmış ve hem akademik çevrelerde hem de öğrenciler arasında büyük saygı görmüştür.

Şeyh Abdülhamid Kışk, fıkıh, itikat ve Peygamber'in sünneti gibi çeşitli konuları içeren bir dizi kitap yazarak yazılı

edebiyat alanına önemli katkılarda bulunmuştur. Öne çıkan eserleri arasında "Cennet ve Cehennem" ile "Şeyh Abdülhamid Kışk'ın Toplu Fetvaları" bulunmaktadır.

Şeyh Abdulhamid Kışk'ın sadece bir din alimi olmadığını, aynı zamanda dini ve sosyal hizmete bağlılığın sembolü ve bugün hala parlayan bir İslami bilgi feneri olduğunu anlayabiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdussemî, İ. A. (2006). *Et-Tefsîru fî Uşûli ve't-Ticâhâtî't-Tefsîr*. Dâru'l-İmân.
- Âsî, M. S. E. (2005). *'Ulûm el-Kur'ân 'inde's-Şâtıbî min hilâl kitâbihi el-Muvâfakât*. Dâr el-Beşâ'ir.
- Bilinmiyor, Y. A. (t.y.). *Başlık Bilinmiyor*.
<https://mugtama.com/20/313406/>
- ed-Dımaşkî, E. A. Ş. M. b A. b O. ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî. (1993). *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü't-Tabakâti'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm* (Ö. A. et-Tedmurî, Ed.; 2. bs, C. 38). Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî.
- el-Eserî, Ebû İshak el-Huveynî. (t.y.). *Durûs li-l-Şeyh Ebû İshak el-Huveynî el-Eserî*. <http://www.islamweb.net>;
<https://ar.islamway.net/lessons/scholar/32>
- eş-Şehûd, A. b N. (2008). *Meşâhîru a'lâmi'l-müslimîn* (C. 1). el-Hey'etu'l-İlmiyye ve'l-Hayriyye.
- et-Tânâhî, M. M., & el-Acmî, M. N. (2001). *Makâlâtü't-Tânâhî: Şafahâtun fî't-turâthi ve't-terâcimi ve'l-luğati ve'l-edeb*. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye.
- et-Tancî, E. A. Ş. M. b A. b M. b İ. el-Levâtî. (1996). *Rihletü ibn Battûta: Tuhfetü'n-nüzzâr fî garâi'bi'l-emsâr ve'acâ'ibi'l-esfâr* (C. 5). Akâdîmiyyetü'l-Memleketi'l-Mağribiyye.
- Goodreads. (2025). *عبد الحميد كشك* – Books by the Author. <https://www.goodreads.com/author/list/986286>
- Hassân, M. b İ. b İ. b. (t.y.). *Durûsun li's-Şeyh Muhammed Hassân*. Yayınevi bilinmiyor.
<https://ar.islamway.net/lessons/scholar/34/الشيخ-محمد-حسان>

- Hespress. (2024). *Kışk: Fârisu'l-menâbir ellezî elhebe'l-muslimîn*. <https://www.hespress.com/-الذي-كشك-فارس-المنابر-الذهب-المسلم>
- Islamway. (t.y.). *عبد الحميد كشك - بروفایل داعية وخطيب*. <https://ar.islamway.net/scholar/39/profile>
- Islamway. (2012). *قصة حياة الشيخ عبد الحميد كشك*. <https://ar.islamway.net/lesson/398/-عبدالحميد-قصة-حياة-الشيخ-كشك>
- Islamway - *طريق الإسلام*. (2025). *عبد الحميد كشك - الكتب والدروس*. <https://ar.islamway.net/books/scholar/39>
- Islamway - *طريق الإسلام*. (2025). *عبد الحميد كشك - كتب ودروس: قائمة أفضل المقالات*. <https://ar.islamway.net/books/scholar/39>
- Kışk, A. (t.y.). *Kissatu ayyâmî muzakkirât el-Şeyh Kışk. el-Muhtâr el-İslâmî*.
- Komisyon. (2010). *El-Mu'cem el-câmi 'fî tercemeti'l-'ulemâ' ve-talebeti'l-'ilm el-mu'âsirîn*.
- Mawdoo3. (t.y.). *الشيخ عبد الحميد كشك (عالم وداعية مصري)*. [https://mawdoo3.com/الشيخ_عبد_الحميد_كشك_\(عالم_وداعية_مصري_ي\)](https://mawdoo3.com/الشيخ_عبد_الحميد_كشك_(عالم_وداعية_مصري_ي))
- Sevendik, S. F. (2014a). *Zu'l-ihtiyâcâtü'l-hassâti fî dav'i'l-Kur'ân ve's-sünne* (C. 1). Câmiatu'n-Necâhu'l-Vataniyye. <https://shamela.ws/book/27107/20978>
- Sevendik, S. F. (2014b). *Zu'l-ihtiyâcâtü'l-hassâti fî dav'i'l-Kur'ân ve's-sünne* (C. 1). Câmiatu'n-Necâhu'l-Vataniyye. <https://shamela.ws/book/27107/20978>
- Vâniyâ, A. (2011). *Mu'cemu'd-Dahîl fî'l-Lugati'l-'Arabiyye'l-Hadîseti ve Lehâcâtihâ*. Dâru'l-Kalem.
- الشيخ كشك: *الداعية العملاق والأقزام*. (2008, Şubat 4). إسماعيل, م. <https://ar.islamway.net/article/2784>

Al Jazeera, الحوزي, ع. ا. (2019). الشيخ كشك.. فارس المنابر الذي لقي ربه وهو ساجد
Blogs. <https://www.aljazeera.net/blogs/2019/5/18/الشيخ-كشك-فارس-المنابر-الذي-لقى-ربه-وهو>

قصة مجلة «المسلمون» مع جيل كييل ومع الإسلاميين (5 Eylül 2021). العميم, ع
Al Arabiya.
قصة-مجلة-<https://www.alarabiya.net/politics/2021/09/05/المسلمون-مع-جيل-كييل-ومع-الاسلاميين>

القاضي, ك. (2022). سيرة الشيخ عبد الحميد كشك وثيقة سينمائية على قناة «الجزيرة».
سيرة-<https://www.alquds.co.uk/الأسبوعي/منوعات-الأسبوعي/الشيخ-عبد-الحميد-كشك-وثيقة-سينمائية>

Books of Sheikh Abd AlHamid Kishk full download. (2012, Ocak 20). المدونة الاسلامية العربية
<https://islamic-arabic-blog.blogspot.com/2012/01/books-of-sheikh-abd-alhamid-kishk-full.html>

بسيوني, ع. ج. (2016). الشيخ عبدالسلام بسيوني: الشيخ الذي أثرى الإسلام في جنوب
أفريقيا. السوسنة إسلام - مسلمون حول العالم
<https://islam.assawsana.com/article/3973>

الرابطه - هيئة إسلامية علمية دعوية مستقلة (t.y.). رابطته العلماء السوريين
<https://islamsyria.com/ar>

اليوم ذكرى وفاة فارس المنابر الشيخ عبد الحميد كشك الذي مات وهو (t.y.). شاشة نت
بساجد بين يدي ربه
<http://shashe.net/news/7648/40?title=اليوم-ذكرى-وفاة-فارس-المنابر-الشيخ-عبد-الحميد-كشك-الذي-مات-وهو-ساجد-بين-يدي-ربه>

(t.y.). شحاتة, ع. ع. ا. <https://shamela.ws/author/2336>

صالح, ه. (2018). جيل كييل أكبر مثقف عربي. الشرق الأوسط
<https://aawsat.com/home/article/1469906>

... نزع بحرين بغربالين و حفر بئر بايرتين“ (t.y.). عبد الحميد كشك
<https://www.goodreads.com/quotes/699585>

- Internet Archive (uploaded by Nasser1952).
https://archive.org/details/20210827_20210827_2328
- Al Arabiya. مذکور، غ. (2021). الكاسيت الإسلامي بين مصر والكويت
<https://www.alarabiya.net/politics/2021/08/29/الكاسيت-بين-مصر-والكويت>
- Taghrib News. مذکور، غ. (2024). في الذكرى العشرين لرحيل الداعية الشيخ كشك
<https://www.taghribnews.com/ar/report/252986/-في-الذكرى-العشرين-لرحيل-الداعية-الشيخ-كشك>

MERYEM SÛRESİ 24–26. AYETLERİNİN ARAP DİLİ, SEMANTİK VE HERMENÖTİK YORUM AÇISINDAN TAHLİLİ İLE MEAL FARKLILIKLARI

Betül Canfeza ŞEN¹

1. GİRİŞ

Bu çalışma, Kur'ân-ı Kerîm'in Meryem Sûresi 24, 25 ve 26. ayetlerini Arap belâgati, anlambilim (semantik) ve yorum bilim (hermenötik) açısından çok katmanlı bir yaklaşımla ele almaktadır. Hz. Meryem'in doğum sürecini konu alan bu ayetler, sadece tarihsel bir olay anlatımı değil; aynı zamanda metafizik, sembolik ve dilsel açıdan yoğun anlamlar içeren sahneler sunar. Ayetlerde geçen kelime ve deyimler, klasik belâgat kurallarına göre incelenmiş; aynı zamanda modern anlam kuramları çerçevesinde çözümlenmiştir. Bu tahliller esnasında, ayetlerin meallerde nasıl tercüme edildiği de değerlendirilmiş, farklı meallerin yorum farklılıklarına neden olan tercihleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ayetlerde geçen "hurma dalı", "su" ve "sükûnet" gibi öğelerin mecazî kullanımları ve okuyucu zihninde açtığı çağrışımlarla ayetler yorumlanmış; ayrıca Hz. Meryem'in temsil ettiği suskunluk, tevekkül ve vakar gibi değerlerin sembolik arka planı araştırılmıştır. Sonuç olarak, bu ayetlerin sadece dilsel mucizevî bir anlatım değil, aynı zamanda derin bir anlam ve ruhsal yönelim taşıdığı ortaya konulmuştur.

¹ Dr., betulcsen@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0810-9417.

2. MERYEM SÛRESİ 24- 25- VE 26. AYETLERİN METNİ VE MEÂLLERİ

1.

فَنَادِيهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا

Sonra altından ona "Üzülme." diye bir ses geldi:
"Rabb'in, senin alt tarafında olanı şerefli kılmıştır." 19/24

2.

وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا حَنِينًا

"Hurma ağacını silkele. Üzerine olmuş taze hurmalar
dökülsün." 19/25

3.

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَمَا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا

"Artık ye ve iç. Gözün aydın olsun! Eğer beşerlerden biri
ile karşılaşırsan; ben Rahman'a savm adadım, bu nedenle bugün
hiç kimse ile konuşmayacağım de." 19/26

2.1. Meryem Sûresi 24- 25- ve 26. Ayetlerin Tefsirlerdeki Yorumu

24. Ayet:

Ayette geçen ‘seriyye’ kelimesi şu manalara gelmektedir:

“Sözlükte “gece yolculuğu yapmak veya yaptırmak, geceleyin yola çıkmak” anlamındaki serâ kökünden türeyen seriyye “askerî birlik, silâhlı tim, ordunun bir bölümü” mânalarına gelir. Bu askerî birliklere görevlerinin gereği olarak çok defa geceleyin yol almaları, gizli hareket etmeleri ve baskın şeklinde harekât planı yürütmeleri dolayısıyla seriyye adı verilmiştir. Kelime terim olarak Resûl-i Ekrem’in hedef ve planlarını kendisinin belirlediği, ancak bizzat kumanda etmeyip sahâbeden

birinin kumandasında gönderdiği askerî birlik ve harekâtlar için kullanılmıştır.” (Özdemir, 2025)

Kimisi de bu kelimenin yükseklik anlamına gelen -سرو- kelimesinden geldiğini söylemiştir. (İsfahanî,2019: 1/452)

“Ona aşağısından: "Üzülme, Rabbin senin altında küçük bir ırmak akıttı" diye seslendi.

"Ona aşağısından... seslendi" âyetindeki;- من- lâfzının "min" harfi hem üstün hem de esreli olarak okunmuştur. Meal esreli okunuşuna göredir, üstün okuyuşa göre: Aşağısında bulunan kimse ona seslendi, demek olur.

İbn Abbâs dedi ki: "Kimse"den kasıt Cibril'dir, İsa (aleyhisselâm) annesi kavminin yanına getirinceye kadar hiç konuşmadı. Alkame, ed-Dahhak ve Katade böyle demiştir. İşte bu durum, bu işin yüce Allah'ın pek büyük bir muradı bulunduğu olağanüstü işlerden bir iş olduğuna dair Meryem'in lehine tanıklık eden bir belgedir, Yüce Allah'ın:"Üzülme" âyeti da ona seslenilen sözün mahiyetini açıklamaktadır. Bu da doğum yaptın diye üzülme, demektir.

"Rabbin senin altında küçük bir nehir yarattı" âyetinde geçen "seriy" den kasıt İsa (aleyhisselâm)dır. Çünkü seriy, pek büyük özellikleri bulunan ve efendi demektir. el-Hasen der ki: Allah'a yemin olsun ki o gerçekten "seriy" bir adam idi, tabiri ise; filân filâna lütuf ve İkranda bulundu, anlamındadır. "Fılan kişi oldukça şerefli bir kavme mensub, şerefli bir kimsedir" demektir. Cumhûr ise (burada geçen seriy kelimesinin mealde olduğu gibi); hurma kütüğünün yakınındaki su arkına işaret olduğunu söylemiştir. İbn Abbâs dedi ki: Bu, suyu kesilmiş küçük bir ırmak idi. Yüce Allah bunu Meryem için yeniden akıttı. Irmak (yatağın)a bu ismin verilmiş sebebi, suyun içinde akmasından dolaydır. Şair der ki:

سلم ترى الدالي منه ازورا / إذا يعجب في السري هريرا

*"O tek kulplu bir kovadır, ondan su
çeken kimsenin*

Küçük ırmaktan su içtiği vakit, yana yatarak ses çıkarır."

Şair Lebid de şöyle demektedir:

فتوسطا عرض السري وصدعا / مسجورة متجاوزا قلامها

*"Her ikisi ırmağın ortasına doğru ilerlediler ve
ayıkladılar,*

*Üzerini misk otu kaplamış bir pınarı otlardan ve
sazlardan. "*

Az önce dünyaya gelen çocuk, ayaklarının yanı başındaki yattığı yerden annesine sesleniyor. Kadına gönlünü rahatlatacak, yüce Allah ile ilişkisini tazeleyecek sözler söylüyor. Ona ne yiyeceğini ve ne içeceğini gösteriyor. O'na Rabbini bulduracak delillere ve açık kanıtlara iletiyor. Diyor ki; sakın üzülme, "Rabbin senin için ayaklarının altından akan bir dere açtı." O, seni unutmüş değildir; sahipsiz bırakmamıştır." O senin ayaklarının dibinde bir akarsu var etti. En akla yakın yoruma göre hemen o anda bir yeraltı kaynağından su fişkırdı, ya da dağdan kaynaklanan gizli bir su yolundan ansızın su kaynamaya başladı. Gövdesine dayandığın şu hurma ağacı var ya, silkele onu da olgun ve taze hurmalarını kucığına döksün. İşte sana yiyecek ve işte sana içecek. Tatlı yiyecek, lohusalar için uygun bir besin maddesidir. Hurma ise lohusa kadınlar için en yararlı bir yiyecek türüdür. O halde afiyetle "ye ve iç". "Gönlün rahat olsun" kalbin huzur içinde olsun. Eğer biri ile karşılaşacak olursan kendisine, hiç ağzını açmadan işaret yolu ile rahmeti bol olan Allah'a konuşmama orucu adadığını, kendi kendine konuşma yasağı koyduğunu, kendini Allah'a ibadet etmeye adadığını anlat ve hiç kimsenin sorusuna cevap verme. Öyle sanıyoruz ki, Hz. Meryem, elini uzatıp yanı başındaki hurma ağacını silkelemeden ve

böylece taze ve olgun hurmaların kucağına düşmesini sağlamadan önce uzun bir süre dehşet içinde, olduğu yerde donakaldı. Biraz sonra kendini toparlayınca yüce Allah'ın kendisini sahipsiz bırakmadığını kesinlikle anladı. Doğru yola iletici kılavuzunun yanı başında olduğunu fark etti. (Kutup, t.y.: 9/505)

“Eğer beşerlerden biri ile karşılaşarsan; ben Rahman'a savn adadım, bu nedenle bugün hiç kimse ile konuşmayacağım de.” Burda zikredilen konuşmama eyleminde: a) Töhmety giderme hususunda, Hazret-i İsa'nın konuşması, onun konuşmasından daha müessirdir. Bunda işleri daha üstün olana verme ve havale etmenin evlâ olduğuna dair delâlet bulunmaktadır

b) Sefîh (cahil) kimselerle mücadele etmenin hoş görülmeysi. Bunda da sefîh (cahil) olana karşı susmak gerektiğine dair bir delâlet bulunmaktadır. İnsanların en zelili, kendisi gibi bir sefîh bulamayan bir sefihtir.” (Râzî, 2002,15/326)

Ayetteki "gözün aydın olsun" ifadesi kâfın kesresiyle kırî şeklinde de okunmuştur ki, bu Necidlilerin lehçesidir. Biz diyoruz ki Cenâb-ı Hak bu ayette, yemeyi içmeden önce zikretmiştir. Çünkü, doğum yapan kadınlar taze ve olgun hurmayı yemeye, suyu içmeden daha fazla muhtaçtırlar. Çünkü onlar, alabildiğince kan kaybetmişlerdir. Daha sonra da Cenâb-ı Hak, "Gözün aydın olsun" demiştir. Burada şöyle bir soru sorulabilir: korkunun zararı, açlık ve susuzluğun verdiği zarardan daha fazladır. Bunun delili de şu iki husustur.

a) Korku, ruhun elem duymasıdır. Açlık ise, bedenın elem duymasıdır. Ruhun elemi, bedenın eleminden daha güçlüdür, ileridir.

b) Rivayet olunduğuna göre bir koyun, günlerce aç bırakılır. Yanına bir kurt bağlanarak, yanına da alaf konulur. Koyun, bunca aç olrr asına rağmen, kurt korkusundan dolayı o

alafı yemeksizin uzun müddet bekler. Daha sonra ise, ayağı kırılır. Yine alaf verilir ona. Bu sefer o, bedeninin acı duymasına rağmen (kurt bulunmadığı için) o alafı yer. Binâenaleyh bu olay, korkunun verdiği elemi bedeninkinden daha şiddetli olduğuna delâlet eder. Bunun böyle olduğu sabit olduğuna göre şimdi biz diyoruz ki: Daha niçin Cenâb-ı Hak bu kıssada, açlık ve susuzluk zararını gidermeyi, korku zararını savuşturmadan önce zikretmiştir?

Cevâb: Bu korku, o denli fazla değildi. Çünkü Hazret-i Cebail (aleyhisselâm)'in müjdesi, daha önce verilmişti... Binâenaleyh Hazret-i Meryem, bunun yeniden hatırlatılmasına ihtiyaç hissetmemiştir. (Râzî 2002:15/325) Bu uygulama günümüze kadar tevarüs etmiş olup lohusa hanımlara hurma yedirme adeti devam etmiştir.

"Gözün aydın olsun!" kemalden, kudretle var olan. İna yetle bahsedilen mübarek çocuktan dolayı gözün aydın olsun. "Eğer insanlardan birini görürsen." Zahiri sebeplerden dolayı hakikatlerden, sanat ve hikmetten (onların ötesine nüfuz edememekten) dolayı eşsiz yaratılıştan ve ilahi kudretten perdelenen ve adetlerin ötesine geçemedikleri, vehimle karışık Hakk'ın nurunu göremeyen akılla perdelendikleri için senin sözünü anlamayan, seni ve senin halini tasdik etmeyen zahir ehlinden birini görürsen "de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım." Kendi halinle ilgili onlara herhangi bir şey söyleme. Kabul etmeleri mümkün olmayan bir hususta sözü fazla uzatma. Ta ki o (İsa) kendi haliyle onlarla konuşuncaya kadar.' (Arabî, t.y.:1,728)

3. YORUMLAMA AÇISINDAN HERMENÖTİK OKUMA

“Hermenötik, bir metni anlamlandırma ve yorumlama sürecinde metnin bağlamı, dili, tarihî arka planı ve okuyucunun

dünyası arasında kurulan ilişkiler ağına odaklanır.” (Arslan, 34). Bu çerçevede, Meryem Sûresi’nin 24–25-26. ayetleri sadece tarihsel bir doğum anlatısı değil, aynı zamanda evrensel bir insanî deneyimin sembolik temsili olarak ele alınabilir. Hermenötik okuma, bu ayetlerdeki ilahî seslenişin, doğurganlık metaforlarının, sessizlik ve sükûnet çağrısının, salt literal değil, çok katmanlı bir hakikate işaret ettiğini ortaya koyar.” Kur’ân’daki bir kelimenin anlamı yalnızca sözlük karşılığıyla değil, bağlam ve kullanım örüntüleriyle kavranabilir.” (Izutsu, 2002, s. 15).

Özellikle “sükût” vurgusu, kelimeyle değil, hal ile konuşmanın; görünür değil, sezdirilen bir hakikatin işaretidir. Bu yorum biçimi, Kur’ân’ın sadece emredici değil, çağrışım üretici yönünü açığa çıkarır. Hermenötik okuma bu yönüyle, klasik tefsir geleneği ile modern anlam arayışı arasında bir köprü kurar. Metni tarihsel bağlamında değerlendirdiği kadar, günümüz okuyucusunun varoluşsal soruları çerçevesinde de yeniden anlamlandırır.

Bu yöntemle bakıldığında, Hz. Meryem’in yalnızlık, korku ve ilahî teselli ile örülü doğum hikâyesi, her bireyin kendi iç sancılarında aradığı rahmetin ve dönüşümün simgesi hâline gelir.

4. MEALLERDEKİ TERCÜME FARKLILIKLARI

Tablo 1

Mütercim	Meryem Sûresi 24. Ayet Meâli
Diyanet İşleri	"Onun altından bir ses kendisine şöyle seslendi: "Sakın üzülme, Rabbin içinde bulunanı sana şerefli kılmıştır."
Elmalılı	"Derken ona altından nida etti: 'Sakın mahzun olma! Rabbin senin altında bir su arkı vücade getirdi.'"
Mevdudi	"Melek aşağı taraftan ona seslenerek şöyle dedi: 'Üzülme! Rabbin senin altından bir pınar akıttı.'"
Mahmut Kısa	"Böylece altındaki ona: üzülme diye seslendi. Rabbin altından bir dere meydana getirdi."
Yaşar Nuri Öztürk	"Altından ona şöyle seslendi: "Tasalanma, Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirdi."
Abdülbaki Gölpınarlı	Uzaktan bir ses geldi ona: Mahzun olma, Rabbin, ayağının altından bir ırmak akıttı.
Hasan Basri Çantay	Aşağısından ona şu nida geldi: «Tasalanma, Rabbin senin alt (yan) ında bir su arkı vücûda getirmiştir.
Ömer Rıza Doğrul	Altından bir ses ona nida etti: Mahzun olma! Tanrın senin ayağının altında bir ırmak akıttı.
Hüseyin Kazım Kadri	Ve Meryem, altından, "Rabbin Te'âlâ ve Tekaddes, senin altındaki seyyid kıldı. Mahzun olma" diye bir nidâ işitti.
Yusuf Işıcık	Aşağısından (Melek) O'na seslendi: Üzülme; çünkü Rabbin, (senin için) altında bir pınar yarattı."

Tablo 2

Mütercim	Meryem Sûresi 25. Ayet Meâli
Diyanet İşleri	"Hurma ağacını kendine doğru silkele üstüne taze hurma dökülsün."
Elmalılı	"Hurmanın da dalını kendine doğru silkele, üzerine derilmiş taze hurmalar dökülsün."
Mevdudi	"Şu hurma dalını biraz salla, üzerine taptaze hurmalar dökülecektir."
Mahmut Kısa	"Hurma ağacını kendine doğru silkele! Kucağına taptaze hurmalar dökülecek."

Mütercim	Meryem Sûresi 25. Ayet Meâli
Yaşar Nuri Öztürk	"Hurma ağacının kütüğünü kendine doğru salla, üzerine olgun, taze hurma dökülecektir."
Abdülbaki Gölpınarlı	Hurma ağacını silk, sana terütaze hurmalar dökülecek.
Hasan Basri Çantay	Hurma ağacını kendine doğru silk, üstüne derilmiş taze hurma dökülecektir.
Ömer Rıza Doğrul	Hurma ağacının kütüğünü kendine doğru salla. Üzerine taze hurmalar düşer.
Hüseyin Kazım Kadri	"Hurma ağacını salla, sana kemâle ermiş taze hurma düşer" dedi.
Yusuf Işıcık	Ve hurma ağacını kendine eğe silkele ki, üzerine olgunlaşmış halde taze hurmalar döksün!"

Tablo 3

Mütercim	Meryem Sûresi 26. Ayet Meâli
Diyanet İşleri	"Ye, iç, gözün aydın olsun. İnsanlardan birini göreceksin olursan, "Şüphesiz ben Rahmâna susmayı adadım. Bugün hiçbir insanla konuşmayacağım" de."
Elmalılı	"Artık ye, iç, gözün aydın olsun! Bunun üzerine şayet beşerden birini görürsen ben de Rahman'a oruç adadım, onun için bugün hiçbir inşe söz söylemeyeceğim."
Mevdudi	"Şu hâlde ye, iç, gözün aydın olsun! Sonra eğer bir kişiye rastlarsan ona de ki: 'Ben Rahman için oruç adadım, bu yüzden bugün kimseyle konuşmayacağım.'"
Mahmut Kısa	"Ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer bir insanla karşılaşsan de ki: 'Ben Rahman için oruç adadım, bu yüzden bugün hiç kimseyle konuşmayacağım.'"
Yaşar Nuri Öztürk	"Artık ye, iç. Gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen şöyle söyle: 'Ben Rahman için oruç adadım. Onun için bugün, insan cinsinden hiç kimseyle konuşmayacağım.'"
Abdülbaki Gölpınarlı	Ye, iç, gözün aydın. Fakat seni birisi görürse ben de, bugün rahman için oruç tutmadayım ve hiçbir kimseyle kesin olarak konuşmam.
Hasan Basri Çantay	Artık ye, iç. Göz (ün) aydın olsun. Eğer beşerden herhangi birini görürsen «ben, de, o çok esirgeyici (Allaha) oruç

Mütercim	Meryem Sûresi 26.Ayet Meâli
	adadım. Onun için bugün hiçbir kimseye kat'iyen söz söylemeyeceğim.»
Ömer Rıza Doğrul	Ye, iç. Gözün aydın olsun. Herhangi insanı görürsen ona: Ben esirgeyen Allah'a oruç adadım. Artık bir kimse ile lâkırdı etmem! de.
Hüseyin Kazım Kadri	“Ye, iç ve karirü'-ayn ol; bir kimseye tesadüf edersen, ben Rahmân için oruç nezrettim, bugün kimseye bir şey söylemeyeceğim, de” dedi.
Yusuf Işıcık	“Ye-iç, gözün aydın olsun! İnsanlardan kimi görürsen: “Ben Rahman'a oruç (ve konuşmama) sözü verdim; o yüzden bugün hiçbir insanla konuşmayacağım! de (çünkü konuşman insanlara bir fayda vermeyecek; senin yerine onlarla İsa konuşacak).”

24. Ayette seslenenin kimliği farklı şekillerde tercüme edilmiştir: Melek, altındaki, uzaktan (meçhul bir kişi) bir ses olarak okumaktayız.

25.Ayette ise “Hurma dalı, Hurma ağacı, Hurma kütüğü” gibi farklı tamlamalar kullanılmıştır.

26.Ayette “Rahman’a susmayı adadım, oruç adadım şeklinde konuşmamanın temel sebebi yansıtılmıştır. ‘Ye, iç gözün aydın olsun’ çoğu mealde benzer şekilde tercüme edilmiştir.

Neticede meâl farklılıkları sadece dilsel tercihler değil; aynı zamanda metnin teolojik, psikolojik ve felsefi anlamlarının derinleşmesini sağlamaktadır. Bu nedenle ayetleri çeşitli mealleri karşılaştırarak okumak, anlamın zenginleşmesine ve farklı yorum ufuklarının açılmasına sebep olur.

5. SONUÇ

Meryem Sûresindeki ilgili ayetler bağlamında yaptığımız inceleme göstermektedir ki, ayetlerdeki kelime seçimleri ve özellikle Arap belâgatının (me’ânî, beyân ve bedî‘) eşsiz bir biçimde kullanımı, metnin hem anlam derinliğini hem de estetik

değerini artırmakta, okuyucunun zihninde canlı ve çok katmanlı bir etki bırakmaktadır. Bu belâgat unsurları, ayetlerin sadece içerik aktarımı değil, aynı zamanda ruhsal ve ontolojik bir titreşim kaynağı olduğunu ortaya koyar. Semantik analiz ve hermenötik bakış açısıyla değerlendirildiğinde, Arap belâgatının özellikle nidâ, tenasüp, kinaye, teşbih, mübalağa gibi sanatlarla metne hem anlam hem de ahenk kazandırdığı görülmektedir.

Hız. Meryem'in simgesel bir üslupla anlatılması, doğumla sınırlı kalmayıp tüm insanlığa içsel bir doğum ve ilahî yakınlık çağrısı taşımaktadır. Her gün bir doğum sancısı yaşayan anneler, çocuklarının hakikati için görünmez ama hissedilir bir şekilde var olurlar. Çağlar boyunca annelerin evlatları için verdikleri mücadele, Hız. Meryem'in sükûtuyla biçimlenen duruşunu yeniden anlamlandırmamıza vesile olmaktadır.

Hız. Meryem'in konuşmayarak hakikate çocuğuyla işaret etmesi, tarih boyunca annelerin kelimelerle değil, emekle ve vakar içinde verdikleri sessiz direnişle varoluşa katkıda bulunmasını simgelemekte, onu fedakârlık ve cefanın sembolü haline getirmektedir. Böylece Hız. Meryem'in sükûtu, sadece tarihî bir peygamber annesinin davranışı değil, varlığın temel taşı olan annelerde yeniden ve yeniden yankılanan rahmetin dilidir.

Kur'ân-ı Kerim'in eşsiz anlatımı, özellikle Arap belâgatının zenginliği ve çok katmanlı anlatım gücüyle Meryem Sûresi 24, 25 ve 26. ayetlerinde bizleri hakikatin derinliklerine davet etmeye devam etmektedir. Bu ayetlerdeki belîğ bir şekilde seçilmiş kelimeler, vezin ve rediflerle örülmüş yapılar, insana zorluklar karşısında umutlu olmayı, ilahi rahmete teslimiyeti ve sabırla bereketin açığa çıkmasını adeta yaşanılır imkân dahilinde göstermektedir. Her zorluk yeni bir başlangıca, her sancı ise sonunda yeni bir oluşuma ve ferahlığa gebedir.

Hız. Meryem'in yaşadığı yalnızlık, iç dünyasındaki sancılar ve ardından gelen kurtuluş, aslında tüm insanlığın ruhsal yolculuğunun derin ve evrensel bir metaforudur.

KAYNAKÇA

- Arabî, İbn.M. (t.y.). *Tefsir-i Kebir: Te'vilâtü'l-Kur'ân* (V. İnce, Çev.). İstanbul: Kitsan Yayınevi
- Arslan, H. (Ed. & Çev.). (2002). *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler: Gadamer-Habermas, Gadamer-Ricoeur, Gadamer-Derrida Tartışması*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (t.y.). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Çantay, H. B. (2021). *Kur'an-ı Hâkim ve Meal-i Kerim*. İstanbul: Risale Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (1980). *Kur'ân-ı Kerim ve Meali*. Ankara: DİB Yayınları.
- Doğrul, Ö. R. (1934). *Tanrı Buyruğu: Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.
- Elmalılı, M. H. Y. (1935). *Hak Dinî Kur'ân Dili*. İstanbul: Matbaa-i Ebüzziyâ.
- Gölpınarlı, A. (t.y.). *Kur'an-ı Kerim ve Meali*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- el-İsfahânî, R. (2019). *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân*. (A.Güneş,M.Yolcu) İstanbul:Yarın Yayınları.
- Işıcık, Y. (t.y.). *Kur'an Meali*. Konya: NEÜ Yayınları.
- Izutsu, T. (2002). *God and Man in the Qur'an* (M. Rustom, Ed.). Kuala Lumpur: Islamic Book Trust.
- Kadri, H. K. (2019). *Nurü'l Beyan Kur'an-ı Kerim Tefsirinin Türkçe Tercemesi*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Kısa, M. (2007). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meal*. İstanbul: (yayınevi belirtilmemiş)

- Kurtubî, M. b. A. b. E. B. (2000). *el-Câmi 'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân* (M. B. Eryarsoy, Çev.). İstanbul: Buruc Yayınları.
- Kutup, S. *Fî Zılâl-il Kur'an*, (t.y.), (e.Saraç,İ.H.Şengüler, B.Karlğa. Çev), İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Marangozoğlu, İ. (2024), *İbn Abbâs'ın Garîb'l Kur'ân'a Yaklaşımı*. Ankara: Son Çağ Akademi.
- Mâverdî, E. A. A. b. M. (2022). *en-Nüket ve'l-'Uyûn* (A. E. Ateş, Çev.). İstanbul: Beka Yayınları.
- Mevdudî, E. A. (2003). *Tefhimu'l Kur'an Meali* (D. Bulgur, Çev.). Konya: Yediveren Yayınları.
- Öztürk, Y. N. (1994). *Kur'an-ı Kerim Meali*. İstanbul: Hürriyet Ofset.
- Râzî, F. (2002). *Mefâtîhu'l-Gayb* (S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, S. Doğru, Çev.). İstanbul: Huzur Yayınevi.
- Süyûtî, C. A. (2016). *ed-Dürrü'l-Mensûr fî 'l-Tefsîr bi'l-Me'sûr*. İstanbul: Ocak Yayınları.
- Zemahşerî, E. K. M. b. Ö. b. A. el-Harizmî. (2016). *Keşşâf Tefsiri: el-Keşşâf 'an Haqâ'iki Gavâmiđi 'l-Tenzîl*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Özdemir, S. (2025, Haziran 22). Seriyeye. TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/seriyye>

KUR'ÂN-I KERİM'DE NEZİR KAVRAMININ KAVRAMSAL BOYUTU, ÂYETLERİN TEFSİRİ VE MEÂL FARKLILIKLARI

Betül Canfeza ŞEN¹

1. GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim'de “nezir” kavramı, sadece kurban ile sınırlı bir adak anlayışından ibaret değildir. Nezir, bireyin kendi iradesiyle Allah'a karşı yükümlülük altına girmesi; sözünü eyleme dönüştürerek bir sadakat bilinciyle hareket etmesidir. Bu kavram Kur'an'da hem ibadet hem ahlâkî sorumluluk hem de derin bir kulluk vurgusuyla işlenir. Nezir, şekilci bir adama eylemi değil; kişinin tüm benliğiyle, niyet ve davranış birlikteliği ile Allah'a yönelmesidir. Hz. Meryem'in annesinin doğmamış çocuğunu “muharrar” olarak adaması, bu yönelişin en sembolik örneklerinden biridir. Bugün nezir ibadeti, sadece kurban adamakla sınırlandırılmış olmasına rağmen; kişinin kendi kendine ilim, ahlak, toplumsal hizmete dair söz vermesi gibi anlam genişlemeleriyle çağdaş karşılıklar üretmeye açıktır. Bu çalışmada nezir kavramı hem sözlük ve terim düzeyinde ele alınmakta hem de Kur'an'daki ayetler üzerinden tefsirî ve edebî tahlillerle incelenmektedir. Nezir bireyin kendi rızasıyla Allah'a yükümlülük altına girmesidir; Kur'an'daki nezir, sadece şekli değil ahlaki yükümlülük ve sadakat vurguludur. Kişinin kendi kendine Allah'ı şahit tutarak verdiği sözler bağlayıcıdır, unutulmamalıdır. Bugün nezir ibadeti, toplumumuzda genellikle

¹ Dr., betulcsen@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0810-9417.

kurban adamak ile ilişkilendirilmiş olup yapılan adaklar ciddiyetle yerine getirilmektedir.

2. NEZİR KAVRAMININ SÖZLÜK VE İSTİLAH ANLAMİ

1.1.Nezir Kavramının Sözlük Anlamı: Türkçe adak kelimesinin Arapça karşılığı olan nezr (النذر), lugatta “insanın yerine getirmeyi kendisine borç (vâcip) kıldığı, vaad ettiği şey” mânasına gelmektedir. Nezr kelimesinin kökünde “vâcip kılmak, gerekli kılmak” mânası bulunduğundan İmam Şâfiî, kasten yaralama suçunda ödenmesi gereken diyeti (erş) nezr diye adlandırmıştır. Kelimenin kök anlamlarından biri de “uyarıcı ve sakındırıcı mahiyetteki tebliğ ve i‘lâm”dır. Nitekim adak olarak verilen şeye nezîre dendiği gibi, ordudaki öncü ve gözcü birliklerine de -düşmanın durumunu bildirmeleri sebebiyle- aynı ad verilmiştir. (Özel, 2025)

1.2.Nezir Kavramının İstilah Anlamı: Kişinin kendisi için zorunlu olmayan bir şeyi, bir işin olması şartına bağlayarak üzerine zorunlu kılmasıdır. ((İsfahanî, 2019:2/415) Allah’a yakınlaşmak için bir ibadeti üstlenmek demektir. (Merağî,1990: 2/449) Bir fıkıh terimi olarak nezir, “dinen mükellef olmadığı halde, kişinin farz veya vâcip türünden bir ibadeti yapacağına dair Allah’a söz vermesi” şeklinde tarif edilmiştir. (Özel, 2025)

3. NEZİR (نذر) KAVRAMI İLE GEÇEN ÂYETLER VE MEÂLİ

3.1.

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

“Allah yolunda her ne harcar veya her ne adarsanız, şüphesiz Allah onu bilir. Zulmedenlerin yardımcıları yoktur.”
Bakara 2/270

3.2

إِذْ قَالَتْ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Bir zamanlar İmrân’ın karısı şöyle demişti: “Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen.”. Âl-i İmrân 3/35

3.3.

فَكُلَى وَاشْرَبَى وَقَرَى عَيْنًا فَلَمَّا تَرَيْنِ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا

“Ye iç, gözün aydın olsun! İnsanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok esirgeyici olan Allah’a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.” Meryem 19/26

3.4.

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ

“Sonra kalan hac fiillerini tamamlayıp temizlensinler, adaklarını yerine getirsinler ve o kadîm evi (Kâbe) tavaf etsinler.” Hac 28/29

3.5.

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا

“Onlar, verdikleri sözü (nezirlerini) yerine getirirler ve dehşeti her yerde hissedilen bir günden korkarlar.” İnsan 76/ 7

4. İLGİLİ AYETLERİN TEFSİRİ

4.1. Bakara 2/270: Ayette “infak” ve “nezir” birlikte anılarak, kişisel sözlerin ve toplumsal harcamaların Allah katındaki değeri birlikte zikredilir.

“Nafakadan ne harcadınızsa” az veya çok, gizli veya açık, hak veya batıl “veya adaktan neyi adadınızsa” şartlı veya şartsız, itaate veya isyana “şüphesiz Allah onu bilir” size onun karşılığını verir. “Zalimler için yoktur” isyanlara harcaııp ona adak edenlere yahut sadakalara mâni olup adakları yerine getirmeyenlere “yardımcılar yoktur” Allah'a karşı onlara yardım edecek ve onun cezasına mâni olacak yardımcıları yoktur. (Beydâvî,2001:1/338)

“İster Allah yolunda ister şeytan yolunda olsun “infak adına ne harcama yaptıysanız” ya da ister Allah’a itaat olsun diye ister günah yolunda “adak olarak ne adadıysanız, Allah onları kesinlikle bilir”, asla ona gizli kalmaz ve o size bu konuda karşılığını verir. Sadaka vermeyen ya da malını günah yolunda infak eden veya adaklarını yerine getirmeyen ya da günah yolda adak adayan “zalimlerin ise yardımcıları yoktur” kendilerini yoktur” yoktur” kendilerini, onun cezasından koruyacak yardımcıları yoktur. (Zemâhşerî, 2016:1/828)

Bu ifade, nezirin sadece bireysel adama eylemi değil, aynı zamanda ahlâkî ve toplumsal sorumluluk taşıyan bir davranış olduğunu gösterir. Ayette geçen “Allah onu bilir” ifadesi, nezirin şekil değil, samimiyetle yapılan niyete dayalı olduğunu vurgular. Ayetin sonundaki “zalimlerin yardımcısı yoktur” ifadesi ise söz verip yerine getirmemenin ahlâkî bir zaaf değil, zulüm olarak değerlendirildiğine işaret eder.

‘İbadet ve gûnahta ...’ bu itibarla adak iki kısımdır: İbadet ve sevap adağı, İnât ve öfke adağı. ((Merağî,1990: 2/449) İnsanlara karşı riyakarlık yapmak için infak eden dolayısıyla infakı ait olduğu yere koymayan münafıklar için yardımcı yoktur. (Arabî,1/164)

Ayette nezir, infakla yan yana zikredilmiştir. Bu, nezirin sadece bireysel bir niyet değil, toplumsal ve maddî sorumluluk boyutu da taşıdığını gösterir.“Allah onu bilir” ifadesi, görünmeyen niyetlerin dahi sorumluluk doğurduğunu vurgular. Bu, nezirin söz ve kalp merkezli bir ibadet olduğunu dolayısıyla fiiliyatta karşılığının yerine getirilmesi gerekliliğine işaret eder. Ayetin sonu, sadakat göstermeyenleri zalim kategorisine yerleştirerek, sözünü tutmamanın ahlâkî cezasını belirtir. Bu, nezirin içtenlikle yapılmasını ve yerine getirilmesini zorunlu kılar.

4.2. Âli İmran 3/35: Kişi, çocuğu ile teselli bulmak, onun yardım ve desteğini almak, onunla avunmak ister. İşte bu kadın da çocuk sahibi olmayı onunla avunmak, huzur ve sükûn bulmak için istedi. Yüce Allah ona bu çocuğu lütfedince o da bu teselliden payına düşeni, O'nun rızası için terk etmeyi adadı ve onu Yüce Allah'ın hizmetine vakfedeceğini belirtti. Bu ise iyi kimselerin hür (asil) olanlarının yaptığı adak şeklidir. O bu sözleriyle; benim tarafımdan hür kılınmış demek istemiştir. Yani dünyaya kölelikten, dünya işlerine kölelikten hür kılınmış olarak demektir. “Hür olarak” âyeti, ubûdiyyetin (kulluğun, köleliğin) zıddı olan "hürriyet"ten alınmadır. Kitabın tahrîr edilmesi (yazılması) da burdan gelir. Tahrîr ise kitabın bozulmaktan ve karışıklıktan, yanlışlıktan kurtarılması, arındırılması demektir. Husayf'in rivâyetine göre İkrime ve Mücâhid şöyle demişlerdir: Muharrar (hür olarak), aziz ve celil olan Allah için halis kılınmış, dünya işinden hiçbir şâibe ile şâibelenmemiş demektir. Bu ise dinde bilinen bir manadır. Katıksız ve arı olan herşeye "hür" denilir. "Muharrar" da aynı anlama gelir. (Kurtûbî, 2000: 4/176-177)

Burada işaret edilen ‘Tahrir’ kelimesi Türkçede kullanılmaktadır:

Ben ne şairim ne fıkra muharriri

Sadece beyni zonk zonk sızlayanlardan biri. (Kısakürek, 2000:402)

İz kalet (hani İmran'ın karısı: Rabbim, karnımdakini sana adadım, demişti)”. “İz” tenazu' yolu ile bu ikisiyle (semiün aliyim ile) mansuptur. Gizli üzkür ile de mansuptur, denilmiştir. Bu da Hanne bint Fakuza'dır ki İsa'nın nenesidir. İmran bin Yashar'ın bir kızı vardı, adı da Meryem idi, Harun'dan büyük idi. Bunun karısı olduğu zannedilmiştir. Zekeriya'nın bu görevi üstlenmesi buna müsaade etmez çünkü o, İbn Masan'la çağdaş idi (İmran bin Yashar ile değil). Kızı İyşa ile evlenmişti. Yahya ile İsa da (a.s) baba bir teyze oğulları idiler. Rivayete göre Hanne kısır ve yaşlı idi, bir gün bir ağacın gölgesinde iken bir kuşun yavrusunu beslediğini gördü. Hanne de evlat özledi ve: Allah'ım, sana adak ediyorum, eğer bana bir evlat nasip edersen onu Beytül Mukaddes'e adayacağım, o da onun hizmetkârlarından olacaktır, dedi. Meryem'e hamile kaldı. Bu adak onların zamanında erkek çocuklar için geçerliydi. Belki de o bu işi zan üzerine kurdu ya da erkek çocuk sahibi olmak istedi. “Muharreren” oraya hizmet için adanmış olarak, onu hiçbir şeyle meşgul etmeyeceğim ya da ibadete verilmiş olarak demektir. Mansup olması da hal olmasından dolayıdır. “Benden kabul et” adağımı. “Şüphesiz sen hakkıyla işiten ve kemaliyle bilensin” benim sözümü ve niyetimi. (Beydâvî, 2001:1/377)

“Azatlı bir kul olarak” yani Beyt'in hizmetkârı olarak... Artık üzerinde hiçbir yetkim olmayacak; onu hiçbir işe koşmayacağım, hiçbir şeyle meşgul etmeyeceğim. Bu tür adak adamalar onlar nezdinde meşru idi. Rivayet edildiğine göre; bu şekilde adak adıyorlardı ve çocuk bülûğ çağına geldiği zaman bu adağı yerine getirip getirmemek arasında serbest bırakılıyordu.

Şa‘bî ’den (v.104/722) مُحَرَّرًا ifadesinin “ibadete adanmış” manasına geldiği görüşü nakledilmiştir. Çocuğun mabet hizmetine adanması sadece erkek çocukları için söz konusuydu; İmrân’ın karısı da bu adağı “erkek çocuğum olursa” şeklinde bir takdir üzere ya da erkek çocuk sahibi olma temennisi ile yapmıştı. (Zemâhşerî. 2016: 1/920) Bu ayette nezirin özü: Dünyevî beklentisizlik, ilâhî hizmet için özgürleştirme (مُحَرَّرًا) olarak ifade edilmektedir.

İnne biçimbiriminin işlevi cümleye sadece pekiştirme anlamı katmakla sınırlı değildir. Bu biçimbirim cümlede harf olarak kullanıldığında ‘kesinlikle’, ‘gerçekten’, ‘çünkü’, ‘evet’ manalarını ihtiva eder. (Akşit,2022:278) “Onu dünya esaretinden, hevasına tabi olmaktan ve nefsinin arzularına uymaktan azat edip hür olarak sana adadım. (Tüsterî, 2022:100)

4.3. Meryem 19/26: “Ye, iç” yani taze hurmalardan ye, dere suyundan iç ya da tazı hurmadan ve suyundan. “Ve karri aynen” gönlünü hoş tut, üzüntü nü at. Kesrile kırri de okunmuştur ki o da Necid lehçesidir. Karar'daı türetilmiştir, çünkü göz ruhu sevindirecek bir şey gördüğü zaman sakinleşir, başkasına bakmaz. Ya da kurr'dan (soğuktan) gelir, zira sevinç gözyaşı soğuk, hüznün gözyaşı sıcaktır. Bunun içindir ki sevilei şey için kurratül ayn, kötü şey için de suhnetül ayn denilmiştir. “Eğer insanlardan bir kimseyi görürsen” yani bir adam görürsen demektir.” (Beydâvî, 2001: 3/352)

Ayette geçen Savm kelimesinin asıl anlamı ister yiyecek ister söz ister yürümek olsun bir şey yapmaktan geri durmaktır. Bunun için yemini yemekten veya yürümekten geri duran ata ‘saim’ denir. (İsfahanî, 2019:1/562)

4.4. Hac: 22/29: Ayetteki “Sonra da kirlerini gidersinler” sonra ihramdan çıkarken bıyıklarını ve tırnaklarını kesmek, koltuk altını yolmak ve etek tıraşı olmakla. “Adaklarını yerine getirsinler” haclarında yaptıkları iyi adaklarını, haccın vaciplerini

de denilmiştir. Ebu Bekir vav'ın fethi ve fe'nin şeddesi ile (velyuveffu) okumuştur. “Velyattavvafu (tavaf etsinler)” ihramdan çıkmayı tamamlayan rükün tavafını yapsınlar, çünkü o, kiri gidermenin karinesidir, ona zaman itibarı ile yakındır. Bunun veda tavafı olduğu da söylenmiştir. İbn Amir tek başına ikisinde de lam'ın kesri ile okumuştur. “Bilbeytil atik” eski evi, çünkü insanlar için ilk kurulan ev odur ya da zorbaların tasallutundan korunan demektir. Çünkü nice zorbalar onu yıkmak için üzerine yürüdüler de Allah onlara fırsat vermedi. (Beydâvî,2001: 3/495)

(وَلْيُوفُوا ifadesi) ve'lyuvef-fû şeklinde Fâ'nın şeddesi ile de okunmuştur, haclarının gerekleri ya da hac esnasında olası iyi işler yapmaya yönelik adakları demektir. (Zemâhşerî,2016: 4/534)

4.5.İnsan 76/7: “Yûfûne binnezri (onlar adağı yerine getirirler)” bu da o rızkın niçin verildiğini açıklayan yeni söz başıdır, sanki onlara bu sorulmuş, böyle de cevap verilmiştir. Bu da vacipleri eksiksiz yerine getirirler ifadesinden daha mübalağalıdır; çünkü Allah Teala'nın hatırı için kendine vacip kıldığı şeyi yerine getiren kimse Allah Teala'nın vacip kıldığını da uygular. (Beydâvî,2001:5/402-403) “Adaklarını yerine getirirler yani onlar ahitlerini tamamlarlar. (Kurtûbî, 2000: 18/265)

“Çünkü adaklarını yerine getirirlerdi,” ifadesi “Neden bu şekilde rızıklandırılıyorlar?” diye bir soru sorabilecek kimseye cevaptır. “Adağı yerine getirmek” tabiri de yapmaları gereken şeyleri hakkıyla yerine getirme özelliklerini vurgulu bir şekilde dile getirmektedir. Zira bir kişi Allah rızası için kendine vacip kıldığı bir şeyi yerine getiriyorsa, Allah'ın ona vacip kıldığı şeyi daha çok yerine getirir. (Zemâhşerî,2016: 6/1068)

5. MEÂL FARKLILIKLARI

Tablo 1. Bakara 2/270

Diyanet Vakfı:	“Siz hangi hayrı yapsanız ve hangi adakta bulunsanız şüphesiz onu Allah bilir. Zalimlerin ise (gerçek ve samimi) yardımcıları yoktur.”
Elmalılı	“Her ne nefaka verdiniz veya ne adak adadınızsa her halde Allah onu bilir fakat zalimlerin yardımcıları yoktur.”
Tefhim	“Allah infak ettiğiniz ve adadığınız her şeyi bilir. Zalimlerin ise yardımcısı yoktur.”
Mahmut Kısa	“Allah yaptığınız er harcamayı ve adadığınız her adağı kesinlikle bilmektedir. Zalimlerin hiçbir yardımcısı olmayacaktır.”

Tablo 2. Ali İmran 3/35

Diyanet Vakfı:	“Bir zamanlar İmrân’ın karısı şöyle demişti: “Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen.”
Elmalılı	“İmranın haremi dediği vakit: "Ya rabbi! ben karnımdakini her kayıddan azade olarak sana adadım, hemen kabul buyur benden, çünkü bir sensin işiden bilen sen"
Tefhim	“Rabbim karnımdaki çocuğu sana adıyorum O sadece senin işini yapacak bu hediyemi kabul buyur Sen işitir ve bilirsin.”
Mamut Kısa	“Hani bir zamanlar İmran’ın hanımı Ey Rabbim demişti karnımda taşıdığı yavrumu tüm varlığıyla senin hizmetine adadım benden kabul eyle Doğrusu sen işiten ve bilensin.”

Tablo 3. Meryem 19/26

Diyanet Vakfı:	“Ye iç, gözün aydın olsun! İnsanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok esirgeyici olan Allah’a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.”
Elmalılı	“Artık ye iç gözün aydın olsun bunun üzerine şayed beşerden birini görürsen ben de Rahmana oruç adadım onun için bugün iç bir inse söz söylemeyeceğim.”
Tefhim	“Şu hâlde ye, iç gözün aydın olsun.Sonra eğer bir kişiye rastlarsan ona de ki; Ben Rahman için oruç adadım bu yüzden bugün hiç kimseyle konuşmayacağım.
Mamut Kısa	“"Ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer bir insanla karşılaşırsan de ki: 'Ben Rahman için oruç adadım, bu yüzden bugün hiç kimseyle konuşmayacağım.'"

Tablo 4. Hac 22/29

Diyanet Vakfı:	“Sonra kalan hac fiillerini tamamlayıp temizlensinler, adaklarını yerine getirsinler ve o kadim evi (Kâbe) tavaf etsinler.”
Elmalılı	Sonra kirlerini atsinlar ve adaklarını yerine getirsinler ve o Beyti atiki tavaf etsinler.
Tefhim	“Sonra kirlerini gidersinler. Adaklarını yerine getirsinler ve o eski tavaf etsinler.”
Mamut Kısa	“Sonra da kirlerini temizlesinler adaklarını yerine getirsinler Beyt-i Atiki tavaf etsinler.”

Tablo 5. İnsan 76/7

Diyanet Vakfı:	“Onlar, verdikleri sözü yerine getirirler ve dehşeti her yerde hissedilen bir günden korkarlar.”
Elmalılı	“Adaklarını yerine getirirler ve şerri salgın olan bir günden korkarlar.”
Tefhim	“Bunlar adaklarını yerine getiren afeti her tarafa yayılacak olan günden korkan...”
Mahmut Kısa	“Onlar sözlerini yerine getirir tehlikesi saracak olan o günden korkarlar.”

Sonuç olarak, nezir kavramının meallerdeki sunumu, mütercimlerin hem kelime tercihleri hem de yorumlama yaklaşımlarıyla farklılaşmaktadır. Bu farklı çeviriler, okuyucunun “adakta bulunma” kavramına nasıl yaklaştığını doğrudan etkileyebilir. Özellikle mecazî anlam taşıyan kelimelerde (savm gibi), mealin anlam derinliğine ne ölçüde nüfûz ettiği önemli bir unsur hâline gelir.

Kur'an'da Nezir (نذر) Kavramının Geçtiği Ayetler

Sıra	Sûre	Ayet	Arapça İfade	Anahtar Kelime	Bağlam
1	Bakara-2	270	وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ	نَذَرْتُمْ	Her ne harcar veya her ne adarsanız,
2	Âl-i İmrân-3	35	إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي	نَذَرْتُ	İmrân'ın eşi olan Hz. Meryem'in annesinin nezretmesi
3	Meryem-19	26	إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا	نَذَرْتُ	Meryem'in sükût orucu
4	Hac-22	29	وَلْيُؤْفُوا نُذُورَهُمْ	نُذُورَهُمْ	Hac ibadetinde adakların ifâsı
5	İnsan (Dehr)-76	7	يُؤْفُونَ بِالنَّذْرِ	النَّذْرُ	Adakların yerine getirilmesi

Ayet	Dönemi	Nezirin Konusu	Vurgu
Bakara 2/270	Medenî	Birey ve Toplum düzeni-Maslahat	Vefa, Mükafat, İnzar
Âl-i İmrân 3/35	Medenî	Çocuk (ibadet/toplum hizmeti)	Teslimiyet, sadakat
Meryem 19/26	Mekkî	Oruç (konuşmamak)	Teslimiyet, vakar
Hac 22/29	Mekkî	Hac sırasında adaklar	Toplumsal vazifeler
İnsan 76/7	Mekkî	Toplum ve birey disiplini	Sözünde durmak, vefâ

6. SONUÇ

Bu çalışma, Kur'ân-ı Kerim'de yer alan adak, söz verme manalarını ihtiva eden 'nezir' kavramını yalnızca ibadet bağlamında sınırlı bir eylem olarak değil, bireyin ilâhî olanla kurduğu derin anlam ilişkisi içerisinde kavramsal, tarihî ve edebî yönleriyle ele almıştır. Nezir, Kur'ân'daki bağlamları itibarıyla bir ibadet tarzı olmasının yanısıra kişinin hayatını ilâhî iradeye

yönlendirme, iradesinin ve bu yönelişin eylemsel ifadesi olarak ortaya çıkan ahlâkî sorumluluğun bir tezahürüdür.

Nezir, Kur'ân'ın lafzında yalnızca bir ibadet türü değil; bireyin kulluk bilincinin, ahlâkî istikrarının ve Allah'a yönelen samimi niyetinin göstergesidir. 3 Mekkî ve 2 Medenî ayette yer alan Nezir- Adak kavramı ile ilgili ayetler, sözün sorumluluğa dönüştüğü, niyetin eyleme büründüğü bir iman anlayışını yansıtır. Özellikle Hz. Meryem'in annesinin ("Hanne" (حَنَّة)) adağı örneğinde olduğu gibi, nezir bireysel tercihi ilâhî hizmete dönüştüren, dünyaya dair beklentileri arındıran bir söz verme biçimidir. Bugün kavramın mahiyeti dar alanda, yalnızca “adâk kurbanı” çerçevesinde yaşantımızda yer almıştır. Oysa Kur'ân'daki kullanım, kişinin kendini aşan bir dava veya niyet uğruna bütün benliğini sorumlulukla bezemesi gibi farklı anlamlara da gelmektedir. Nezir, bireysel ibadetin ötesine geçerek toplumsal sorumluluk, ahlâkî söz, hatta aşkın değer merkezli bir hayat inşâsı olarak yeniden yorumlanmalıdır.

Böylece Kur'an'daki nezir kavramı, çağımızın bireysel duruşuna yönelik yeniden bir istikamet çağrısı olarak anlaşılabilir. Bu ayetler çerçevesinde makalemizde “adamak-nezretmek” kavramı, bireysel ve toplumsal sorumluluk bilinciyle yeniden yorumlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akşit. E. (2022) *Arap Dilinde Sözcüklerin Kategorileri Biçim-Sözdizim – Anlam*. Ankara, SonÇağ Akademi.
- Arabî, İbn.M. (t.y.). *Tefsir-i Kebir: Te'vilâtü'l-Kur'ân* (V. İnce, Çev.). İstanbul: Kitsan Yayınevi
- Beydâvî, K. N. (2001). *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (A. Öztürk, Çev.). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (1980). *Kur'ân-ı Kerim ve Meali*. Ankara: DİB Yayınları.
- el-İsfahânî, R. (2019). *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân*. (A.Güneş,M.Yolcu) İstanbul:Yarın Yayınları.
- Elmalılı, M.H.Y. (t.y.) *Hak Dini Kur'an Dili*. (Yayın yeri belirtilmemiş). Eser Neşriyat.
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf#reload-tarihi:22/06/2025> erişim
- Kısa, M. (2007). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meal*. İstanbul: (yayınevi belirtilmemiş)
- Kısakürek, N. F. (2000). *Çile*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kurtubî, M. b. A. b. E. B. (2000). *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân* (M. B. Eryarsoy, Çev.). İstanbul: Buruc Yayınları.
- Merağî, A.M. (1989). *Tefsirü'l Merağî ve Tercümesi*. (F.Yavuz, A.Aydın, V.Yavuz, M.Yalar, M.Selim, Çev.) İstanbul: Aydınlar Yayınevi.
- Mevdudî, E. A. (2003). *Tefhimu'l Kur'an Meali* (D. Bulgur, Çev.). Konya: Yediveren Yayınları.
- Özel, A. (2025, 25 Haziran). Adak. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/adak>

- Tüsterî, S.b.A. (2022). *Tefsîrû'l Kur'âni'l Azîm İlahî Hitabın Sırları*. (A.Tek, Çev.). İstanbul: Erkam Yayınları.
- Zemahşerî, E. K. M. b. Ö. b. A. el-Harizmî. (2016). *Keşşâf Tefsiri: el-Keşşâf 'an Haqā'iki Gavāmiḍi't-Tenzîl*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

ANA DİLİ ARAPÇA OLMAYANLAR İÇİN YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ YAZI UYGULAMALARI

Semira KARUKO¹

1. GİRİŞ

Arapça, 400 milyondan fazla insanın resmi dili olup Birleşmiş Milletlerin altı resmi dilinden biridir (Ryding & Wilmsen, 2021). Günümüzde yabancı dil öğretimi, teknolojik gelişmelere paralel olarak önemli bir dönüşüm geçirmekte ve bu dönüşümde yapay zekâ (YZ) tabanlı araçlar giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. Özellikle yazı eğitimi gibi hem motor becerileri hem de bilişsel süreçleri içeren alanlarda, YZ destekli uygulamalar öğrenme süreçlerini bireyselleştirme, geri bildirim sağlama ve hataları analiz etme gibi işlevleriyle dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Arapçanın yazım sistemi göz önünde bulundurulduğunda, YZ araçlarının sunduğu olanakların önemi daha da artmaktadır.

Arapça, sağdan sola yazılması, harflerin kelime içerisindeki konumlarına göre şekil değiştirmesi ve ses-harf uyumsuzlukları nedeniyle yazı öğretimi açısından zorluklar içeren bir dildir. Bu durum, ana dili Arapça olmayan bireyler için yazılı ifade becerisinin kazandırılmasını daha karmaşık hale getirmektedir. Bu nedenle, geleneksel öğretim yöntemlerinin ötesine geçilerek, yazı eğitiminde teknolojik çözümlerden faydalanmak gereklilik hâline gelmiştir.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Arap Dili ve Belagatı, ORCID: 0000-0002-3850-3717.

Bu çalışmada, ana dili Arapça olmayan bireylere yönelik Arapça yazı öğretiminde yapay zekâ destekli araçların rolü bir kaynak taraması yöntemiyle incelenmiştir. Literatür taramasında ulusal ve uluslararası veri tabanlarında yer alan güncel akademik yayınlar değerlendirilmiş, Arapça öğretiminde kullanılan YZ tabanlı uygulamalar tanıtılmış ve bu uygulamaların yazı becerilerine etkileri üzerine yapılmış araştırmalar analiz edilmiştir. Dolayısıyla araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır.

Dil öğretiminde genel olarak yapay zekâdan söz eden ancak yazı becerisine özel bir vurgu yapmayan çalışmalar -genel ve ortak yönleri hariç- araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca, yalnızca ana dili Arapça olmayan öğrencilere yönelik yürütülen uygulama ve değerlendirme çalışmalarına odaklanılmıştır.

Yapılan kaynak taraması, YZ (Yapay Zekâ) destekli araçların yazım hatalarını otomatik tanıma, kişiselleştirilmiş geri bildirim sağlama ve yazı sürecini adım adım izleme gibi yönleriyle Arapça yazı eğitiminde önemli katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır (Almalki, 2022; Kasem & Hüseyin, 2020). Ayrıca, bu araçların öğrenen motivasyonunu artırdığı, yazma sürecine yönelik tutumları olumlu yönde etkilediği ve öğretmenlerin değerlendirme süreçlerini daha verimli yürütmelerine imkân sağladığı belirlenmiştir.

Bu bağlamda, çalışmanın amacı, mevcut literatürü sistematik bir şekilde inceleyerek yapay zekâ destekli araçların Arapça yazı eğitimi üzerindeki etkilerini değerlendirmek; uygulama alanlarını, avantajlarını ve sınırlılıklarını ortaya koymaktır. Elde edilen bulguların, ana dili Arapça olmayan öğrenenlere YZ tabanlı uygulamaları tanıtarak bu beceride karşılaştıkları ve karşılaşacakları muhtemel zorlukların giderilebileceğini vurgulamaktır. Bunun yanı sıra, hem Arapça

yazı öğretiminde görev alan eğitimcilere hem de bu alanda politika geliştiren kurumlara yol gösterici olması beklenmektedir.

Yapılan literatür taramasına göre, yapay zekâ destekli araçların Arapça yazı eğitiminde kullanımı giderek yaygınlaşmakta ve çeşitli pedagojik işlevler üstlenmektedir. Elde edilen bulgular, bu araçların genel olarak, otomatik hata tespiti ve düzeltme, bireysel geri bildirim sunma, yazma sürecinin yönlendirilmesi ve yazı üretimini destekleyici önerilerde bulunma şeklinde dört temel işlevde yoğunlaştığını göstermektedir.

Birçok çalışmada, YZ tabanlı uygulamaların öğrencilerin yazılı anlatım becerilerini doğrudan etkilediği belirtilmiştir. Özellikle ana dili Arapça olmayan bireyler için geliştirilen sistemlerin, yazım hatalarını kategorilere ayırarak anında geri bildirim sağlaması; öğrenenlerin kendi hatalarını fark etmelerine ve tekrar yapma ihtimallerini azaltmalarına katkı sağlamaktadır. Örneğin, *Qalam.ai* gibi platformlar, yalnızca yanlışları işaretlemekle kalmayıp, kullanıcıya neden-sonuç ilişkisi üzerinden açıklamalar sunarak öğrenmeye destek olmaktadır.

Ayrıca, bu uygulamaların yazı eğitiminin geleneksel sınıf ortamıyla sınırlı kalmadan bireysel öğrenme ortamlarına taşınmasına olanak tanıdığı görülmektedir. *Write it Arabic* gibi bazı araçlar, öğrencinin yazı seviyesini analiz ederek kişiselleştirilmiş yazma görevleri üretmekte ve zamanla bu görevleri zorlaştırarak gelişimi izlemektedir. Bu durum, öğrenen motivasyonunun artmasında etkili bir unsur olarak değerlendirilmektedir. (Al-Harbi, 2020; Boulila & Mohamed, 2022).

Bununla birlikte, incelenen yayınlarda yapay zekâ destekli araçların kullanımında bazı sınırlılıkların da bulunduğu tespit edilmiştir. Öncelikle, mevcut araçların bir kısmı Arapçanın morfolojik ve sentaktik yapısına yeterince duyarlı değildir. Bu

durum, sistemin özellikle karmaşık cümle yapılarında yanlış geribildirim üretmesine neden olabilmektedir. Ayrıca, bazı çalışmalarda öğrencilerin teknolojiyi kullanma becerilerindeki farklılıklar ile dijital araçlara erişim sorunlarının yazı eğitimi üzerindeki etkilerine değinilmiştir.

Araştırmaların önemli bir bölümü, YZ destekli uygulamaların öğretmenler açısından da kolaylaştırıcı bir araç işlevi gördüğünü vurgulamaktadır. Yazı ödevlerinin değerlendirilmesi sürecinde zaman kazandırması, ölçme-değerlendirme süreçlerini daha sistematik hâle getirmesi ve öğretmenin geri bildirim verme yükünü azaltması, bu uygulamaların öne çıkan katkılarındanıdır.

Genel olarak literatürde, YZ destekli araçların Arapça yazı eğitimi bağlamında öğretim kalitesini artırdığı, bireysel öğrenme süreçlerini desteklediği ve öğrencilerin yazı üretme sürecine olan katılımını olumlu yönde etkilediği yönünde ortak bir kanaat olduğu görülmektedir. Ancak bu potansiyelin etkili bir şekilde hayata geçirilebilmesi için teknolojik araçların dilin yapısal özelliklerine daha duyarlı hâle getirilmesi ve öğretim programlarıyla entegrasyonunun sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Elde edilen bulgular, yapay zekâ destekli yazım araçlarının, Arapçanın yabancı dil olarak öğretiminde giderek daha belirgin bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç, günümüz dijital çağının eğitim pratikleri üzerindeki etkilerini ve teknolojinin yazma becerilerinin geliştirilmesindeki katkısını vurgulayan önceki araştırmalarla paralellik göstermektedir (Al-Harbi, 2020; Boulila & Mohamed, 2022). Özellikle otomatik geri bildirim sistemlerinin öğrencilerin öğrenme süreçlerini hızlandırdığı, öğrenme sürecini bireyselleştirdiği ve geleneksel yöntemlerle kıyaslandığında daha kısa sürede daha kalıcı öğrenme sağladığı görülmektedir.

Bu bağlamda, Arapça yazı öğretiminde kullanılan yapay zekâ araçlarının dilin özgün yapısına duyarlı şekilde tasarlanması ve eğitsel amaçlara göre yapılandırılması gerektiği açıktır. Uygulama tabanlı bazı çalışmalar, yazılım geliştiriciler ile dil eğitimi uzmanlarının birlikte çalışması hâlinde bu araçların işlevselliğinin önemli ölçüde artabileceğini göstermektedir (Sadiqi, 2023). Diğer taraftan, öğretmenlerin bu tür teknolojileri kullanabilme düzeyi ve pedagojik entegrasyon becerisi de araçların etkili kullanımını doğrudan etkilemektedir. Öğretmenlerin teknolojik yeterliklerinin geliştirilmesi ve araçların eğitim sistemine entegre edilmesi sürecinde desteklenmeleri, bu uygulamaların yaygınlaştırılmasında kritik bir öneme sahiptir.

Sonuç olarak, Arapçayı ikinci dil olarak öğrenen bireyler için geliştirilen YZ destekli yazım araçları, yazılı anlatım becerilerinin geliştirilmesine önemli katkılar sağlamakla birlikte, bu potansiyelin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesi için teknik yeterliliklerin artırılması, pedagojik entegrasyonun sağlanması ve kullanıcı deneyimlerinin sistematik olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. DİL EĞİTİMİ VE YAPAY ZEKÂ

2.1. Yapay Zekânın Tanımı

Yapay zekâ (Artificial Intelligence- AI), bilgisayarların insan benzeri davranışlar sergilemesini sağlayan bir bilim dalı olarak tanımlanır. Bu sistemler, belirli görevlerin doğasına uygun biçimde düşünme, karar verme ve uygulama yetisine sahiptir. Daha hassas bir tanımla yapay zekâ, verileri analiz eden, öğrenen, desenleri ve mantığı keşfeden ve olasılık teorilerine dayanan sistemlerin genel adıdır. McCarthy (2007), yapay zekâyı “İnsan benzeri zeki makineler özellikle de zeki bilgisayar programları yapma bilimi ve mühendisliği” şeklinde tanımlamıştır. Burada

“zekâ”dan kastedilen, sistemin yeni durumlara uyum sağlayabilme ve daha önce yalnızca insanlar tarafından yapılabilen görevleri yerine getirebilme kapasitesidir. Bu durum, sistemlerin kendi kendine öğrenmesini ve insan müdahalesine ihtiyaç duymadan performanslarını iyileştirebilmesini mümkün kılar. Ayrıca, bu sistemler, sahip oldukları kurallar ve veriler doğrultusunda otomatik olarak karar alabilme yeteneğine sahiptir. Üstelik, bu karar alma süreçlerinde olasılıklı düşünme yetileriyle donatılmışlardır. Bu sayede tek bir mesele hakkında birden fazla olası senaryo geliştirebilirler. (Bedr el-Gamîdî, 2023). Dolayısıyla yapay zekâ kavramı, insan zekâsını taklit etmeyi amaçlayan bilgisayar sistemlerini ifade eder. Yapılan tüm tanımlar yapay zekâyı “akıllı programlama” ve “insansı tepkiler” olmak üzere iki kavram üzerine oturtulabilir. (Arslan, 2017).

Bu sistemler, insan beyninin bilgiyi algılama, anlama, öğrenme ve karar verme gibi yeteneklerini dijital ortamda modellemeye çalışır. Yapay zekâ, çeşitli türlerdeki bilgileri analiz ederek yeni sonuçlar üretebilir. Bu özellik, onu eğitim ve özellikle dil öğretimi alanında önemli bir araç hâline getirmiştir.

Yapay zekâ, veriye dayalı çalışma prensibiyle, özellikle dilin işlenmesinde büyük kolaylık sağlamaktadır. Bu bağlamda “doğal dil işleme” (Natural Language Processing – NLP) önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır. NLP, makinelerin doğal insan dilini anlayabilmesi ve analiz edebilmesi için geliştirilmiş bir yapay zekâ dalıdır. (Shehata, 2022, s. 207), (Bekkârî, 2022, s. 291). Başka bir ifadeyle yapay zekâ teknolojileri, kullanıcı tarafından belirlenen problemleri, insanlara benzer biçimde çözeabilen akıllı öğretim sistemlerinin, çözüm süreci üzerine düşünebilmesini ve geri bildirim sunabilmesini sağlar. (Brûbî & Dâdûn, 2021, s. 1203).

NLP sayesinde makineler, yazılı ya da sözlü dil ile etkileşime geçebilir, cümleleri analiz edebilir, sözdizimi ve anlam

düzeyinde değerlendirmeler yapabilir. Örneğin bir bilgisayar sistemi, bir cümlemin gramer yapısını çözümleyebilir, özne-yüklem ilişkisini kurabilir ve cümlemin anlamını çıkarabilir. Bu sistemler, dildeki kelime türlerini tanıyabilir ve bağlam içinde yorumlayabilir. Bu da dil öğretiminde öğrencilere bireysel ve bağlamsal destek sağlamak açısından büyük avantaj sunar.

Bu çerçevede yapay zekâ, dil öğretiminde yalnızca bir yardımcı araç değil, aynı zamanda öğretim sürecini yeniden şekillendiren bir unsur hâline gelmiştir.

2.2. Arapça Eğitimi ve Yapay Zekâ Uygulamaları

Son yıllarda yabancı dil eğitimi, özellikle de teknolojik gelişmelerin etkisiyle önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm, dil öğretimini geleneksel yöntemlerin ötesine taşıyarak yapay zekâ temelli dijital uygulamaların öne çıkmasına neden olmuştur. Bugün artık öğrenenlerin bireysel ihtiyaçlarına uygun çözümler sunabilen, veriye dayalı ve etkileşimli sistemler dil öğreniminde yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Bu gelişmelerin bir yansıması olarak Arapça eğitimi de dijitalleşme sürecinden etkilenmiştir. Geliştirilen uygulamalar, yalnızca temel becerilerin kazandırılmasını değil; aynı zamanda öğrenme sürecinin daha verimli ve kişiselleştirilmiş biçimde yürütülmesini amaçlamaktadır. Dört temel dil becerisi olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma alanlarının bütüncül şekilde ele alındığı bu yazılımlar, teorik bilgi ile pratik uygulamayı bir araya getirerek öğrencilerin dili daha kısa sürede ve etkili biçimde öğrenmelerine olanak tanımaktadır.

Arapça dil öğretiminde yapay zekâ teknolojilerinin katkı sağladığı alanlar konusunda Dr. Halife el-Mîsâvî (2021, s. 18–20), çeşitli başlıklar altında ayrıntılı bir sınıflandırma yapmaktadır:

Dijital yazma seviyesi: Bu seviye, öğrencilerin dijital ortamda Arap harflerinin tanınmasını ve doğru bir şekilde yazılmasını kolaylaştırarak, öğrencilerin yazma becerilerinin gelişimini destekler.

Ses işleme seviyesi : Bu seviye, öğrencilerin seslerini analiz eden ve telaffuz hatalarını düzeltmek için geri bildirim sağlayan, öğrencilerin doğru telaffuz etmesine yardımcı olan sistemleri içerir.

Fonolojik düzey (ses yapısı seviyesi): Bu seviye, öğrencilerin Arapça seslerin doğru kullanımını öğrenmelerine ve harfler ile kelimeler arasında fonetik olarak ayırım yapma yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olur.

Sözcüksel düzey (kelime bilgisi seviyesi): Bu seviye, bağlama göre uygun kelimeleri seçmeye ve öğrencinin kelime dağarcığını genişletmeye odaklanır.

Morfolojik seviye (Sarf): Bu seviye, kelime kökleri ve çekimleri gibi kelime yapısıyla ilgili kuralların öğretilmesine odaklanarak, öğrencilerin fiil çekimi ve isim türetme konularını daha kolay anlamalarını sağlar.

Dilbilgisi seviyesi (Nahiv): Bu seviye, dil bilgisi açısından doğru cümleler kurmayı, kelime dizilimi ve söz dizimsel yapı hatalarını düzeltmeyi içerir.

Anlamsal seviye (Semantik): Bu düzey, yazılı veya okunan metinlerin anlamsal tutarlılığını sağlar ve anlamın bağlama uygun olmasını sağlar. (Mîsâvî , 2021, s. 18).

Kullanıma Dayalı Anlam Seviyesi: Dilsel ifadelerin bağlam içinde nasıl ve ne amaçla kullanıldığını dikkate alan bu düzey, öğrencilerin duruma uygun dil kullanımı becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Özellikle resmî-gündelik dil ayrımı, nezaket stratejileri ve dolaylı anlatım gibi öğeler üzerinde durulur.

Metin Tabanlı Dil Kullanım Seviyesi: Bu düzey, dil öğretiminde gerçek kullanım örneklerine dayanan metinlerin sistemli biçimde incelenmesini içerir. Öğrenciler, sık kullanılan yapı ve kalıpları doğal bağlamlarında gözlemleyerek öğrenirler. (Mîsâvî , 2021, s. 18).

Çevrim İçi Dil Öğrenme Altyapı Seviyesi: Bu düzey, Arapça öğretiminde internet tabanlı uygulamaların ve platformların kullanımını kapsar. Zaman ve mekân sınırlamasını ortadan kaldırarak bireyselleştirilmiş öğrenme fırsatları sunar; ayrıca etkileşimli içerikler aracılığıyla öğrenme sürecini daha dinamik hâle getirir. (Mîsâvî , 2021, s. 18).

Dijital Öğrenme Süreci İzleme ve Değerlendirme Seviyesi: Bu düzeyde, öğrencilerin ilerlemelerini izlemek, geri bildirim sağlamak ve öğretim sürecini yönlendirmek amacıyla dijital sistemlerden yararlanılır. Öğrenme analitiği araçları (*learning analytics tools*), öğrencilerin dijital ortamlardaki öğrenme süreçlerine dair verileri toplayan, analiz eden ve bu verilere dayalı olarak öğretim sürecini iyileştirmeye yarayan dijital sistem ve yazılımlardır. (Mîsâvî , 2021, s. 18).

3. ANA DİLİ ARAPÇA OLMAYANLARIN ARAPÇA YAZIMINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Yazı, dil eğitiminde dört temel beceriden biridir. Arapça, Latin alfabesi kullanan dillerin mensupları için bünyesinde bazı zorlukları barındırır, harfleri farklı olan ve sağdan sola yazılan bir yazı kullanır. Ayrıca, harfler bir kelimedeki konumlarına bağlı olarak (başta, ortada, sonda) şekil değiştirir. Fonetik kaynaklı telâfuz sorunları da dolaylı olarak bu yazım güçlüğünü artırmaktadır. Nûreddîn, 2000: 58). Yazıda karşılaşılan sorunlardan bazılarını şöyle örneklendirebiliriz: Arapça diline özgü olan ses özelliklerinden biri tenvin (nunlama) ve med

(uzatma) olgularıdır. Arapçada yer alan tenvîn kullanımı, özellikle ana dili Arapça olmayan öğrenciler için yazılı anlatımda önemli bir zorluk oluşturmaktadır. Her ne kadar tenvînli kelimelerin telaffuzu öğrenciler tarafından kolaylıkla taklit edilebilse de bu sesin yazıya aktarımı sırasında kafa karışıklığı yaşanması yaygındır. Örneğin "şecaratun" kelimesinde olduğu gibi, tenvîn sesi, tâ-i merbûta harfini nûn sesine yaklaştırarak kelimenin sonunda fiilen bir "nûn" varmış izlenimi oluşturur. Bu durum, öğrencinin duyduğu ses ile yazılı biçimi arasında doğal bir uyumsuzluk hissetmesine neden olur. (Soysaldı, 2010, 247-279). Ayrıca, Arapçada bazı harflerin telaffuzda yer almayıp yalnızca yazıda bulunması durumu da sıkça karşılaşılan bir özelliktir. Örneğin, "elif-i vasl" olarak bilinen bağlantı harfi, sözcük başında bulunsa da belirli bağlamlarda seslendirilmez; ancak yazı dilinde yer alır. Bu durum, "fağrib" gibi emir kiplerinde açıkça görülür: Telaffuzda "fağrib" denmesine rağmen, yazı dilinde elif harfi eklenerek "faığrib" biçiminde yazılır. Benzer şekilde, geçmiş zaman (mâzî) fiillerde de bu farklılık dikkat çeker. Örneğin, "đarabû" fiilinde çoğul eki olarak seslendirilmesine rağmen yazıda, fiilin sonuna anlamı desteklemek amacıyla zaid (ek) bir elif getirilir. Bu gibi örnekler, Arapçanın yazı ve konuşma düzeyleri arasındaki ayrımı göstermesi bakımından dil öğretiminde önemli bir yer tutmaktadır. (Nûreddîn, 2000, s. 58), (Samancı, 2024, 87). Arapçada uzatma harfleri ise için gerçek bir engel teşkil etmektedir. Med yani uzatmadan kastedilen, damme öncesi vâv, kesre öncesi yâ ve fetha öncesi ise elif'tir. Arapça öğrenen kimse, hemze'yi farklı şekillerde yazmakta da zorlanabilir. (Soysaldı, 2010, 247-279).

Tüm bu yazım zorluklarının, ana dili arapça olmayan öğrenenler için kolay hale gelmesinde, yazım hatalarını görebilmelerinde ve düzeltmelerinde, ayrıca nahiv ve sarf kurallarına bağlı olarak yazdıklarının gözden geçirilmesinde bazı

yapay zekâ uygulamaları önemli bir rol oynayabilmektedir. Bu bağlamda, aşağıda Arapça yazı eğitiminde yaygın olarak kullanılan YZ tabanlı araçların tanıtımı yapılmakta; her bir aracın avantajları ve dezavantajları genel olarak incelenmektedir.

4. YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ ARAPÇA YAZIM ARAÇLARININ TANITIM VE KULLANIMI

Yapay zekâ tabanlı sistem ve araçlar öğrencilerin kendi alfabelerinden farklı olan Arapça harfleri tanıyıp yazabilmeye başlaması gibi temel becerileri kazandırma amaçlı uygulamalardan, yazdıkları metinlerdeki yazım ve dilbilgisi hatalarını tespit ederek otomatik düzeltmeler sunan, hatalı kullanılan kelimeleri, cümle yapılarını veya noktalama işaretlerini tanıyan ve öğrenciye doğru biçimi öneren gelişmiş uygulamalara kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu özelliklerin tümü öğrencilerin/öğrenenlerin yazma becerilerini geliştirmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde öne çıkan uygulamalar -araştırmanın kapsamı gereği- genel olarak tanıtılacak, avantaj ve dezavantajları (sınırlılıkları) tespit edilerek ifade edilecektir.

4.1. Write it! Arabic

“Write it! Arabic” uygulaması, Arapça öğrenen bireylerin yazma becerilerini geliştirmeyi amaçlayan dijital bir dil öğretim aracıdır. Genellikle mobil uygulama veya web tabanlı platform şeklinde sunulur ve etkileşimli alıştırmalar yoluyla kullanıcının yazma pratiği yapmasına olanak tanır.

Arapça yazma becerilerinin öğretiminde öne çıkan uygulamalardan biri olan *Write it! Arabic*, özellikle Arap alfabesini yeni öğrenen bireyler için tasarlanmış işlevsel bir öğretim aracıdır. Uygulama, kullanıcıların Arap harflerini görsel ve işitsel yönden tanımlarını sağlamakta, aynı zamanda harflerin

doğru biçimde yazımını öğretmeyi amaçlamaktadır. Mobil cihazlarla uyumlu olarak geliştirilen sistem, kullanıcıya dokunmatik ekran üzerinden el yazısı pratiği yapma imkânı sunar. Bu sayede öğrenciler hem harf tanıma hem de yazma becerilerini etkileşimli bir şekilde geliştirme fırsatı bulurlar. Uygulamanın sesli telaffuz desteği de işitsel öğrenmeyi destekleyici bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Öğrencinin/öğrenenin Arap alfabesinde ustalaşmaya odaklanarak her harfi yazarken ona rehberlik edecek etkileşimli alıştırmalar ve oyunlar sunar. Arap alfabesinde güçlü bir temel oluşturmak için bir başlangıç noktasıdır. İleri düzey derslere erişim ücretli abonelik gerektirmektedir.

Uygulama, her harfi görsel olarak tanıttıktan sonra, kullanıcılardan bu harfi ekranda verilen yazı yolunu takip ederek çizmelerini ister. Böylece kullanıcı, sadece görsel olarak harfi tanımakla kalmaz, aynı zamanda el yazısıyla tekrar ederek motor belleğini de geliştirir. Uygulama, yanlış yazımlarda kullanıcıyı yönlendirir ve doğru çizim tamamlanana kadar tekrar yapmasını sağlar. Bu yöntem, özellikle başlangıç seviyesindeki öğrencilerin yazı formunu kavramalarında etkili bir rol oynar. Harflerin şekilsel farklılıklarını öğrenme, tekrar etme ve pekiştirme imkânı sunması bakımından *Write It! Arabic*, geleneksel yazı defterlerinin dijital karşılığı olarak değerlendirilebilir (Khalid, 2024).

Write it! Arabic, harf ve kelime düzeyindeki yazma pratiğine odaklanmaktadır. Geri bildirim mekanizması ise temel olarak doğru-yanlış ayırımına dayalıdır ve bağlamsal ya da anlam düzeyindeki hataları değerlendirme kapasitesine sahip değildir. Dolayısıyla uygulama, Arapça yazma öğretiminde temel bir giriş aracı olarak değerlendirilebilir; ancak daha ileri yazma becerilerinin geliştirilmesi için farklı ve daha kapsamlı araçlarla desteklenmesi önerilmektedir. (Khalid, 2024).

4.2. Lisan AI

Lisan AI, 2021 yılında Birleşik Arap Emirlikleri – Dubai merkezli olarak geliştirilen bir yapay zekâ destekli Arapça yazım ve dilbilgisi asistanıdır. Lisan AI, ikinci dil olarak Arapça öğrenen bireylerin yazma becerilerini geliştirmeye yönelik işlevsel ve yenilikçi bir dijital araç olarak öne çıkmaktadır. Platform, kullanıcıların yazılı anlatım sürecini desteklemek amacıyla anlık geri bildirim mekanizmaları sunmakta; dilbilgisi, yazım ve anlam düzeyinde yapılan hataları tespit ederek düzeltici yönlendirmelerde bulunmaktadır. Ayrıca, öğrencinin dil yeterliliğine uygun kelime ve cümle yapıları önererek yazı kalitesinin artmasına katkı sağlamaktadır. Metnin yalnızca teknik doğruluğuna değil, aynı zamanda anlatım bütünlüğü ve içerik tutarlılığına da odaklanan sistem, kullanıcıyı fikirlerini daha açık ve düzenli bir şekilde ifade etmeye teşvik etmektedir. Yazma sürecini planlama, taslak oluşturma, düzenleme ve sonlandırma gibi aşamalarla yapılandırması, öğrencinin yazılı üretim becerilerini bilinçli ve kademeli biçimde geliştirmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, kişiselleştirilmiş yazma görevleri sunması ve bireysel ilerlemenin izlenmesine imkân tanınması, öğrenme sürecini hem etkili hem de sürdürülebilir hâle getirmektedir. Bu yönüyle Lisan AI, Arapça öğretiminde yazılı anlatım becerilerinin desteklenmesinde çağdaş ve bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. (*Entrepreneur Middle East*, 2023).; (Lisan, t.y.)

Lisan AI, Arapça yazma becerisinin gelişimine katkı sunan çağdaş bir dijital araç olarak dikkat çekmekle birlikte, bazı sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Platformun sunduğu otomatik geri bildirimler çoğunlukla yüzeysel dil hatalarına odaklanmakta; öğrencinin metin içerisinde iletmek istediği anlamı, üslup tercihlerini ya da kültürel bağlamı tam olarak değerlendirememektedir. Özellikle Arapçanın zengin mecaz yapısı ve bağlama duyarlılığı göz önünde bulundurulduğunda,

sistemin bazı ifadeleri yanlış yorumlayarak hatalı düzeltmeler önermesi mümkündür. Ayrıca, platformun önerdiği kalıpların ağırlıklı olarak standart ve güvenli cümle yapılarından oluşması, öğrencinin kişisel anlatım biçimini geliştirmesini zorlaştırabilmekte; yaratıcı ve özgün ifadeler sistem tarafından riskli ya da hatalı olarak algılanabilmektedir. Bunun yanı sıra, öğrenciye sunulan düzeltmeler çoğu zaman pedagojik açıklamalardan yoksun olduğu için, öğrenci hatasının nedenini tam olarak kavrayamamakta ve yazı süreci mekanik bir düzeltmeye indirgenebilmektedir. Tüm bu nedenlerle, Lisan AI her ne kadar yazma becerisine destek sunan işlevsel bir araç olsa da geleneksel öğretmen rehberliğiyle tamamlandığında çok daha etkili sonuçlar vermektedir. Microsoft Word ile entegrasyon gibi ileri seviye özellikler ise yalnızca premium kullanıcılar tarafından kullanılabilir.

4.3. Qalam.AI

Yapay zekâ destekli Arapça yazma araçları arasında öne çıkan uygulamalardan biri Qalam.ai'dir. Bu araç, özellikle ana dili Arapça olmayan bireylerin yazılı anlatım becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Qalam.ai, kullanıcıların yazdıkları metinlerde dilbilgisi, imla, biçim ve içerik açısından hata analizi yapabilen, aynı zamanda alternatif öneriler sunarak yazının iyileştirilmesini sağlayan bir platformdur.

Qalam.ai'nin kullanımı oldukça kullanıcı dostudur. Web tabanlı bir uygulama olan bu araç, kullanıcıların doğrudan metin yazabilecekleri veya kopyalayıp yapıştırabilecekleri bir editör sunar. Yapay zekâ motoru, yazılan Arapça metni anında analiz eder; sözcük seçimi, cümle yapısı ve bağlam uygunluğu açısından değerlendirmeler yaparak hem dil düzeltmeleri hem de stil önerileri sunar. Ayrıca, metindeki yaygın dil hatalarıyla ilgili kısa açıklamalarla eğitici bir işlev de üstlenir.

Qalam.ai'nin avantajları, özellikle bireysel öğrenme sürecine katkıda bulunması ve yazma sürecini anında geri bildirimlerle desteklemesidir. Bu araç, öğrenenlerin kendi hatalarını fark etmelerine ve düzeltmelerine olanak tanırken, öğretmenlerin yükünü azaltır. Aynı zamanda akademik yazma, e-posta hazırlama, kısa metin üretimi gibi farklı düzeylerde metin türlerine uygun öneriler sunabilmesi, onu çok yönlü bir kaynak hâline getirir.

Bununla birlikte, Qalam.ai'nin bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Öncelikle, aracın sunduğu düzeltmelerin bağlamdan bağımsız veya yüzeysel olabileceği durumlar söz konusudur. Arapça gibi morfolojik açıdan zengin ve anlamın bağlama göre sıkça değiştiği bir dilde, yapay zekânın sunduğu otomatik düzeltmeler her zaman doğru ya da uygun olmayabilir. Ayrıca, sürekli teknoloji desteğiyle yazmaya alışan bireylerde bağımsız yazma becerisinin zayıflama riski mevcuttur. Bunun yanında, platformun bazı gelişmiş özellikleri yalnızca ücretli sürümde sunulmakta, bu da erişilebilirliği kısıtlayabilmektedir.

4.4. ARWI: Arabic Write and Improve

Kompozisyon yazımını geliştirmek isteyen öğrencileri destekleyen yeni bir yazma yardımcısı olan ARWI, farklı yeterlilik seviyelerine göre hazırlanmış konu veri tabanı, Arapça metin düzenleyicisi, en güncel dil bilgisi hata tespiti ve düzeltme sistemi ile Avrupa Ortak DilÇerçevesi'ne (CEFR) uyumlu otomatik kompozisyon değerlendirme özelliklerini bir araya getiren, kamuya açık ilk Arapça yazım yardımcısıdır. Ayrıca, ARWI otomatik ek açıklamalı bir geri dönüt katkısı da sağlar; bu da Arapça dilbilgisi düzeltmesi, kompozisyon değerlendirmesi ve hem Arapça konuşanlar hem de Arapçayı ikinci dil olarak öğrenenlerin hata profillerinin araştırılması için değerli bir kaynaktır. Ön bulgular, ARWI'nin öğrencilerin dil bilgisi eksikliklerini fark etmelerine, dil yeterliliklerini

değerlendirmelerine ve gelişim sağlamalarına yardımcı olacak eyleme geçirilebilir geri bildirim sağladığını göstermektedir. (Chirkunov, Alhafni, Qwaider, Habash & Briscoe, t.y.)

Bu araç, doğrudan internet tarayıcısı üzerinden çalışan web tabanlı bir uygulama olup web sitesine erişim sağlanmaktadır.

ARWI (Arabic Writing Improvement) adlı yapay zekâ tabanlı yazma destek aracı, Arapça yazı eğitimi alanında önemli yenilikler sunan bir teknolojik uygulamadır. Bu sistem, öğrencilerin yazdığı Arapça metinlere gerçek zamanlı ve ayrıntılı geri bildirim sağlayarak yazılı anlatım becerilerinin gelişimine katkı sunar. Özellikle morfolojik, sözdizimsel ve anlamsal düzeyde kişiselleştirilmiş düzeltmeler sunabilmesi, öğrencilerin bireysel dil düzeylerine uygun destek almasını mümkün kılmaktadır.

ARWI yalnızca öğrencilere değil, öğretmenlere de önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Sistem aracılığıyla öğrencilerin sıkça yaptığı hatalar tespit edilerek öğretmenler tarafından izlenebilir; bu sayede öğretim stratejileri daha etkili ve hedef odaklı biçimde planlanabilir. Ayrıca, ARWI'nin web tabanlı bir platform olması, farklı cihazlar üzerinden kolay erişim imkânı sunmakta ve öğrenme sürecinin mekândan bağımsız biçimde sürdürülmesini desteklemektedir. Mevcut dijital araçların çoğunlukla yetersiz kaldığı Arapça yazma eğitimi alanında ARWI, ciddi bir boşluğu doldurarak teknolojik bir çözüm sunmaktadır (Chirkunov, Alhafni, Qwaider, Habash & Briscoe, t.y.).

Her ne kadar ARWI sisteminin sunduğu katkılar dikkat çekici olsa da bazı sınırlılıklarının bulunduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Öncelikle, sistem bağlamı zaman zaman yanlış anlayarak doğru ifadeleri hatalı şekilde düzeltebilmekte; bu durum, öğrencilerin dil kullanımını olumsuz etkileyebilmektedir.

Ayrıca, derin anlamsal ilişkiler ve kültürel bağlamlar sistemin algılayabildiği sınırların dışında kalabilmektedir.

Öğrenciler açısından bir başka risk, sistemin sürekli kullanımı sonucunda bireysel hata farkındalığı ve düzeltme becerisinin zayıflamasıdır. Bu durum, öğrencinin sistem bağımlılığı geliştirmesine yol açabilir. Son olarak, ARWI'nin çalışması için internet bağlantısı ve belirli bir dijital altyapı gereklidir. Bu da sistemin her eğitim ortamında erişilebilir olmasını engelleyebilecek bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.5. Yamli Arabic Keyboard

Arapça karakterlerle yazı yazmakta zorlanan kullanıcılar için geliştirilmiş çevrim içi bir uygulamadır. Arap harflerine aşina olmayan kullanıcılar için Arapça yazımı kolaylaştırır. Kullanıcılar Latin harfleriyle fonetik olarak yazdıkları kelimeleri, anlık önerilerle Arap harflerine dönüştürebilir. Bu özellik, özellikle Arapça klavye kullanmayı bilmeyenler için oldukça faydalıdır. (Language Analytics LLC, 2007).

Latin harfleriyle yazılan ifadeleri otomatik olarak Arap harflerine çeviren bu sistem, özellikle Arapçayı ikinci dil olarak öğrenen bireyler için büyük kolaylık sağlamaktadır (Yamli, t.y.). Örneğin kullanıcı "kitab" yazdığı anda sistem bunu "كتاب" şeklinde gösterir. Geleneksel Arapça klavye düzenine hâkim olmayan kullanıcıların yazma sürecine aktif olarak katılmalarına imkân tanıyan Yamli hem dil öğrenenler hem de öğretmenler tarafından destekleyici bir yazım aracı olarak tercih edilmektedir.

Yamli'nin en belirgin avantajı, erişilebilir yapısıdır. Web tabanlı olması sayesinde herhangi bir kurulum gerektirmeden farklı tarayıcılarda rahatlıkla kullanılabilir. Ayrıca, otomatik kelime tanıma ve düzeltme özelliği sayesinde yazım süreci hızlanmakta, olası yazım hataları minimuma indirgenmektedir. Bu yönüyle Yamli, özellikle başlangıç ve orta düzeydeki

öğrenciler için yazılı üretim sürecini kolaylaştıran etkili bir dijital araç işlevi görmektedir. (Al-Kharabsheh, 2020).

Bununla birlikte, sistemin sınırlılıkları da göz ardı edilmemelidir. Yamli'nin temel çalışma mantığı transliterasyona (bir dildeki kelimelerin başka bir dilin alfabesi kullanılarak yazılması işlemi) dayalı olduğundan, Arapçanın zengin morfolojik yapısına tam anlamıyla uyum sağlayamayabilir. Bu durum, bağlama göre değişen kelimelerde ya da çok anlamlı ifadelerde yanlış karakter dönüşümlerine yol açabilmektedir. Ayrıca, çevrim içi çalışması nedeniyle internet erişimi olmayan ortamlarda kullanılamaması, erişim sorunlarına neden olabilir (Al-Kharabsheh, 2020). Diğer yandan, Yamli'nin uzun süreli kullanımı, öğrencilerin standart Arapça klavye düzenine alışmalarını geciktirebilir ve bu da ileri düzey yazma becerilerinin gelişimini sınırlayabilir. Dolayısıyla Yamli Arabic Keyboard, Arapça yazım sürecini kolaylaştıran pratik bir araç olarak öne çıkmakla birlikte bununla yetinmemeli; dil öğretiminde tamamlayıcı bir rol üstlenmeli, geleneksel klavye kullanımıyla desteklenmelidir.

4.6. Google Input Tools

Google Input Tools, kullanıcıların farklı dillerde kolaylıkla yazı yazmalarını sağlayan, çevrim içi ve çevrim dışı çalışabilen bir giriş aracıdır. Bu sistem, Latin alfabesi kullanılarak yazılan kelimeleri hedef dilin özgün karakterlerine dönüştürerek, özellikle yerel alfabeleri tanımayan ya da o alfabelerde yazma becerisi sınırlı olan kullanıcılar için büyük bir kolaylık sunar. Desteklenen diller arasında Arapça da yer almakta ve bu sayede kullanıcılar, Arap harflerini bilmeden veya klavyelerinde ilgili karakterler olmadan metin üretebilmektedirler.

Google Input Tools'un en belirgin avantajlarından biri, çok sayıda dili destekleyen geniş yapısıdır. Kullanıcı, tercih ettiği dili seçtikten sonra Latin harfleriyle yazım yaptığında, sistem bu

yazımı hedef dilin alfabesine anlık olarak dönüştürmektedir. Arapça yazımda ise sistem, fonetik eşleşmeleri esas alarak Latin harflerinden Arap harflerine otomatik dönüşüm sağlar. Bu özellik, özellikle Arapçayı öğrenme sürecinde olan bireyler için yazılı üretimi kolaylaştırıcı bir işlev görmektedir. (Alnajem, 2021). Bir diğer avantajı, Google altyapısı sayesinde hem çevrim içi hem de çevrim dışı kullanılabilmesidir. Chrome uzantısı olarak kurulabildiği için internet bağlantısı olmadan da işlevselliğini sürdürebilmekte; bu durum, özellikle erişim kısıtlı ortamlarda kullanıcıya esneklik sağlamaktadır. Ayrıca, sistemin arayüzünün sade ve anlaşılır olması, teknolojiye aşina olmayan kullanıcıların bile kısa sürede yazı üretmeye başlamalarına olanak tanımaktadır. (Google, t.y.).

Bununla birlikte, Google Input Tools'un bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle, sistem transliterasyon esasına dayandığı için bağlamsal anlam ilişkilerini tam olarak algılayamaz. Bu durum, özellikle çok anlamlı kelimelerde yanlış karakter eşleşmelerine neden olabilmektedir. Ayrıca, otomatik dönüşüm süreci, yazım kurallarına tam uyum sağlamadığında kullanıcı tarafından son kontrol yapılmasını gerektirir (Alnajem, 2021). Sistem, kullanıcıyı hızlı yazmaya teşvik etse de uzun vadede Arapça özgün klavyesiyle yazma becerisinin gelişimini yavaşlatabilir. Bu da dil öğreniminde kalıcı yazılı yeterlilik açısından dezavantaj oluşturabilir. Yazım ve dilbilgisel denetim özelliği bulunmadığından, yapay zekâ temelli diğer araçlara kıyasla da sınırlıdır. Sonuç olarak, Google Input Tools, çok dilli yazım gereksinimi olan kullanıcılar için güçlü ve erişilebilir bir araç olarak öne çıkmaktadır. Ancak Arapça gibi morfolojik yapısı basit olmayan dillerde, bu aracın sınırlılıklarının farkında olunmalı ve yazım sürecinde dikkatli kullanılmalıdır.

Bu uygulamalara ilaveten kullanılabilecek diğer uygulamalardan bazıları şöyledir:

Microsoft Editor: Microsoft Editor, Office uygulamalarıyla entegre çalışan bir yazım ve dilbilgisi denetleyicisidir. Arapça dil desteği sınırlı olsa da, yazım hatalarını işaretleyerek öğrencilere anlık geri bildirim sağlamaktadır. Özellikle başlangıç ve orta düzeyindeki öğrenciler için kullanışlıdır.

LanguageTool: LanguageTool, açık kaynaklı ve çok dilli bir yazım denetleyicisidir. Arapça dilinde temel düzeyde yazım ve dilbilgisi hatalarını tespit edebilmekte, öneriler sunmaktadır. Ancak bağlam temelli analizler konusunda yetersiz kalmakta ve çoğu zaman dilin gramerinden kaynaklı hataları tespit edememektedir. (LanguageTool. (t.y.).

ChatGPT ve Benzeri Metin Üretim Araçları: ChatGPT, Jasper AI, Copy.ai gibi doğal dil işleme temelli araçlar, öğrencilere fikir üretme, paragraf yazımı ve metin yeniden yapılandırma gibi alanlarda destek sunmaktadır. Arapça özelinde dilsel doğrulukları sınırlı olmakla birlikte, öğrencinin yazma becerisini teşvik edici işlevleri bulunmaktadır. Ancak doğrudan metin üretimi yoluyla öğrencinin yazma yetisini köreltebileceği ve özgünlük sorununa neden olacağı unutulmamalıdır.

Genel olarak yapay zekâ tabanlı bu araçların tespit edilen ortak avantaj ve dezavantajları şu şekilde sıralanabilir:

Avantajlar

- Hızlı geri bildirim sunarak yazım hatalarının fark edilmesini sağlar.
- Metin düzenleme ve içerik geliştirme süreçlerinde yönlendirici rol oynar.
- Öğretmen yükünü azaltarak bireysel öğrenme fırsatları sunar.
- Motivasyonu artırıcı teknolojik ortam sağlar.

Dezavantajlar

- Bağlam dışı düzeltmeler yaparak anlamı bozabilir.
- Aşırı kullanımda öğrencinin bağımsız yazma becerisini azaltabilir.
- Arapçanın morfolojik (sarf) ve sentaktik (nahiv) özelliklerine uyumda sınırlılıklar mevcuttur.
- Her dilde olduğu gibi Arapça yazım uygulamalarında hedef dile özgü olan mecaz, deyim ve atasözü gibi kullanımlar net ifade edilemeyebilir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, ana dili Arapça olmayan bireylerin yazılı anlatım becerilerini geliştirmede yapay zekâ destekli araçların sunduğu olanakları çok yönlü biçimde değerlendirmiştir. Elde edilen bulgular, söz konusu araçların yazma sürecini hem bireyselleştiren hem de etkileşimli hâle getiren yapısıyla, dil öğretiminde önemli bir boşluğu doldurduğunu göstermektedir. Otomatik ve anlık geribildirim sistemleri sayesinde öğrenciler, dilsel hatalarını daha hızlı fark etme ve düzeltme imkânına kavuşmakta; bu da öğrenme sürecinin niteliğini artırmaktadır.

Araçların, yazı stilini analiz etme, dilbilgisel yapı üzerinde değerlendirme yapma ve yazı seviyesine uygun görevler sunma gibi işlevleri, geleneksel öğretim yöntemlerini tamamlayıcı bir nitelik arz etmektedir. Ancak mevcut sistemlerin, bağlamsal anlamları doğru analiz etmede ve karmaşık yapıları yorumlamada zaman zaman yetersiz kaldığı da gözlemlenmiştir. Bu durum, teknolojik altyapının ve yazılım algoritmalarının dilin özgün yapısına daha fazla uyum sağlayacak şekilde geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, öğretmenlerin bu araçları etkin biçimde kullanabilmesi için yalnızca teknik değil, pedagojik açıdan da

donanımlı olmaları önem taşımaktadır. Yapay zekâ destekli uygulamaların, öğrencilerin yazmaya yönelik ilgisini canlı tutacak, yaratıcı üretimi teşvik edecek özelliklerle desteklenmesi, öğrenme sürecine olumlu katkılar sağlayacaktır.

Yapay zekâ temelli yazım araçları -sınırlılıkları olmakla birlikte -Arapça öğretiminde destekleyici ve tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Ancak bu araçların etkili kullanımı, pedagojik hedeflerle uyumlu bir şekilde planlanmalı ve sürekli değerlendirme süreçleriyle desteklenmelidir. Bu sayede, teknolojik imkânlardan en üst düzeyde faydalanarak, yazı öğretiminde nitelikli ve sürdürülebilir bir gelişim sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- Al-Harbi, A. (2020). Artificial intelligence in language learning: A case study of Saudi EFL learners. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 15(14), 95–105. <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i14.14521>
- Alhawiti, M. M. (2022). Artificial intelligence applications in Arabic language teaching. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 18(1), 121–134.
- Al-Kharabsheh, A. (2020). The use of transliteration tools in Arabic writing: Benefits and limitations. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 16(1), 45–58.
- Almalki, A. (2021). Technology-enhanced Arabic writing instruction: Tools and challenges. *Language Learning & Technology*, 25(3), 1–19.
- Arslan, K. (2017). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71–88.
- Bedr el-Gamîdî. (2023). Al-dhakâ' al-şinā'î fî al-kitāba al-akādîmiyya. *Mawqî' Dirasah lil-Istishārât wa al-Dirāsât wa al-Tarjama*. <https://www.dirasat.net>
- Bekkārî, M. (2022). Taḥaddiyât al-dhakâ' al-şinā'î wa taṭbîqâtuhu fî al-ta'lim. *Majallat al-Muntadâ lil-Dirāsât wa al-Buḥūth al-Iqtisādiyya*, 6(1), 291.
- Boulila, G., & Mohamed, M. (2022). Artificial intelligence and second language learning: Pedagogical opportunities and challenges. *Journal of Educational Computing Research*, 60(1), 45–67. <https://doi.org/10.1177/0735633121997311>
- Brûbî, B., & Dâdûn, D. (2021). Tawzîf al-dhakâ' al-şinā'î fî al-ta'lim al-'Arabî: Furaş wa taḥaddiyât. *Majallat al-Tarbiyya wa al-Ta'lim*, 9(4), 1203.

- Chirkunov, K., Alhafni, B., Qwaider, C., Habash, N., & Briscoe, T. (2025). ARWI: Arabic Write and Improve. In *Proceedings of the Fourth Workshop on Intelligent and Interactive Writing Assistants (In2Writing 2025)* (pp. 11–18). Association for Computational Linguistics. <https://aclanthology.org/2025.in2writing-1.2/>
- Du'ak, Z. I. B. Y. (2023). Qiyās al-‘awāmil al-mu’aththira fī isti‘māl taṭbīqāt al-dhakā’ al-šinā’ī ‘inda muta‘allimī al-ta‘līm al-‘āmm fī ḍaw’ al-naẓariyya al-muwahḥada li-qabūl wa isti‘māl al-tiknūlūjiyā (UTAUT) [Yüksek lisans tezi, Jazan University].
- Elmahdy, M. A. (2023). The use of ChatGPT in Arabic education: Potentials and limitations. *Journal of Educational Technology Research*, 11(2), 89–104.
- el-Mîsâvî, H. b. el-H. (2021). El-zekâ el-istinâ‘î ve hevsebetü’l-luġa el-‘Arabiyye: el-vâkı’ ve’l-âfâk. *Medârât fî’l-luġa ve’l-edeb*, 1(5), 18–20.
- Entrepreneur Middle East. (2023, March 27). Startup spotlight: UAE-based Lisan’s AI-powered proofreading platform guarantees error-free Arabic writing. <https://www.entrepreneur.com/en-ae/>. Erişim: 01.Mayıs. 2025.
- Habash, N. (2010). *Introduction to Arabic Natural Language Processing*. Morgan & Claypool Publishers.
- Khalid. (2024, April 2). Best 16 apps to learn Arabic and the features of each Arabic app. *Sahlah.net*. <https://www.sahlah.net/>
- Language Analytics LLC. (2007, November 15). Yamli: Akıllı Arapça klavye ve arama motoru. <https://www.yamli.com/> (Erişim tarihi: 12 Haziran 2025).

- LanguageTool. (t.y.). *LanguageTool – Grammar and style checker*. <https://languagetool.org/>
- Lisan. (t.y.). *Lisan: AI-Powered Arabic Proofreading & Writing Assistant*. <https://www.lisan.com/en>
- McCarthy, M. (2007). *The lexicon in language teaching*. Cambridge University Press.
- Nureddin, M. (2000). *Barāmij al-ḥāsūb fī ta‘līm al-lugha al-‘Arabiyya li-ghayr al-nāṭiqīn bihā*. Mekke el-Mükerreme: Suudi Arabistan.
- Qalam. (t.y.). *Qalam: AI Arabic writing assistant* [Web sayfası]. <https://qalam.ai/en>
- Ryding, K. C., & Wilmsen, D. (2021). *Arabic linguistics and pedagogy: A festive volume in honor of Karin C. Ryding*. Georgetown University Press.
- Sadiqi, N. (2023). Integrating AI technologies into Arabic language curricula: Reflections and best practices. *Moroccan Journal of Educational Technology*, 4(2), 55–72.
- Samancı, H. (2024). İkinci yabancı dil olarak Arapça öğretiminde karşılaşılan zorluklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(48), 82–99. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1554815>
- Shaan, K. (2014). A survey of Arabic named entity recognition and classification. *Computational Linguistics*, 40(2), 469–510.
- Shehata, S. (2022). *Tawzîf tazbqât al-dhakâ’ al-sinâ’î fī al-‘amaliyya al-ta‘lmiyya*. *Majallat al-Jam‘iyya al-Missriyya lil-Computer al-Ta‘līm*, 10(2), 207.

Soysaldı, E. (2010). Arapçanın yazım özellikleri ve öğretiminde karşılaşılan zorluklar. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 6(2), 247–279.

Yamli. (t.y.). *Yamli – Smart Arabic Keyboard*. Erişim: 24 Mayıs 2025, <https://www.yamli.com/>

AKADEMİK PERSPEKTİFTEN

ARAP DİLİ VE BELAGATI

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com